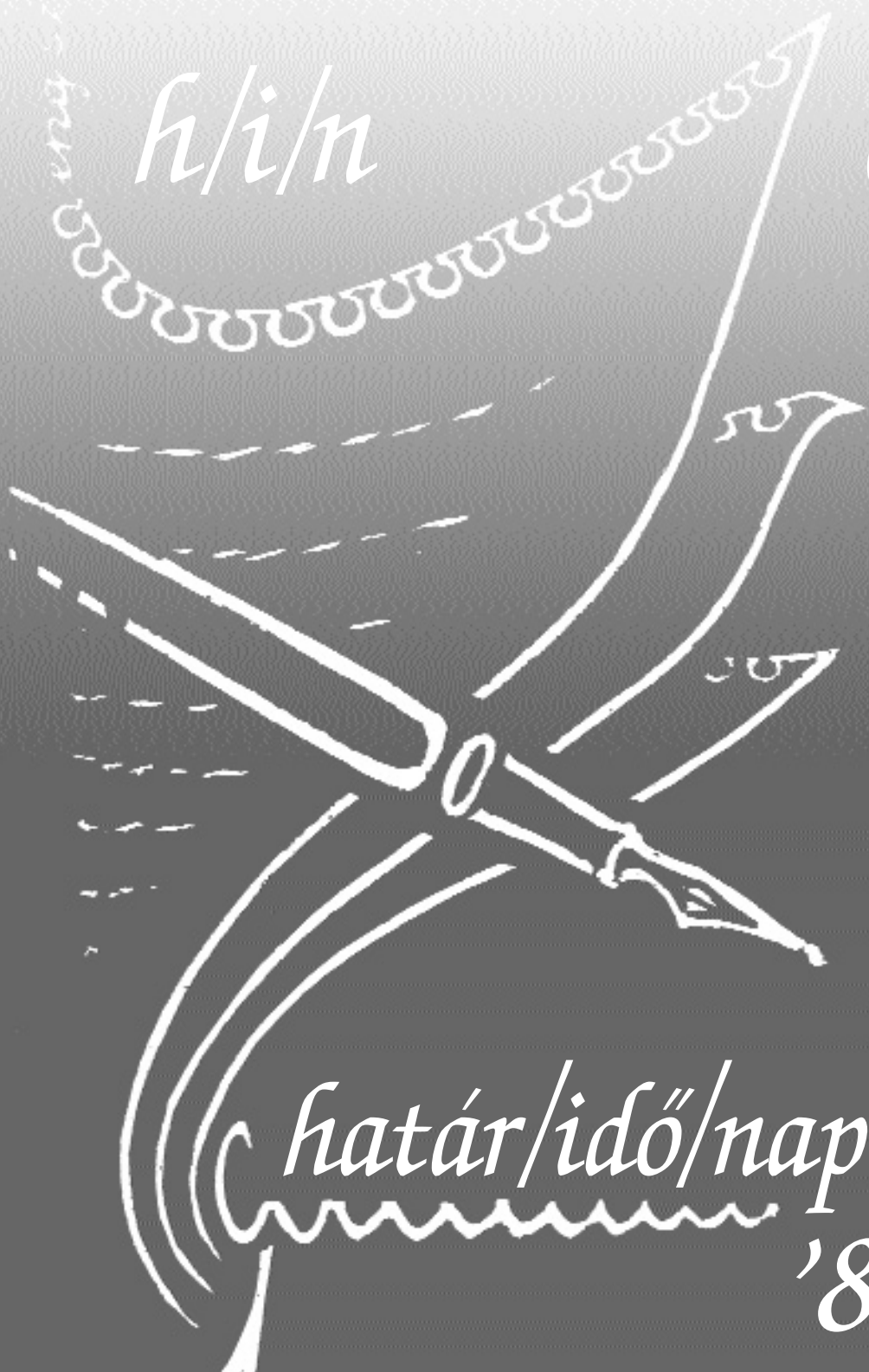

h/i/n

6

határ/idő/napló

'88

„Jos cu dictatorul!” – „Le a zsarnokkal!”
Román barátaink! (Nyílt levél)

Itthon vagy otthon?
Beszélgetés Erdélyből áttelepültekkel 4.

Vámmentett útijegyzet
Válasz(út)levél Erdélyből
Vásárfia

Kézirat gyanánt
Ember a tájban
A második bécsi döntés

Kiemelés tőlünk
Angol sajtóvita az Erdély története című könyvről
(Times Literary Supplement 1987. október-november)
Jön! Jön!... Ion Mihai Pacepa: Red Horizons

Pro memoria
Márton Áron püspök 1944-es beszéde

Jövevényzavak
Vári Attila: Szülőföldem – Afrika (novella)

Más
Átadták a Bethlen-díjakat
A brassói események és következményei
Szolidaritási nyilatkozat
Az Európa Parlament elítéli Romániát
Tiltakozás a romániai menekültek ügyében
„Az igazságnak sokféle arca van” (filmkritika)
Rövid hírek

„Jos cu dictatorul! – Le a zsarnokkal!”

– Brassó, 1987. XI. 15. –

„Akarva, nem akarva, valamennyien az idő szorításában élünk.”

Nincs egy esztendeje, hogy vállalkozásunkba kezdve e szavakat leírtuk, ám azóta többszörösen is megtapasztaltuk súlyukat. Mert szorít az idő és szorongat – mindannyiunkat, akik a romániai magyarság s egy szomszéd nép nyomorának, brutális elnyomatásának tanúi vagyunk.

Szorít bennünket is, e napló munkásait, hogy a mostoha viszonyokkal dacolva igyekezzünk tartani magunk szabta határidőnket, számainkkal folyamatos hírt, életjelet vinni az Erdélyre odafigyelőknek. Ezt a számot eredetileg karácsonyi meglepetésnek szántuk, technikai munkái azonban sajnos, elhúzódtak. Így eshetett meg, hogy utóbb egy lapzárta utáni, már az új évben keltezett nyilatkozat került az élére: magyar írók és történészek nyílt levele a román néphez. A dokumentum (amely január 4-én kelt, Benda Gyula, Bodor Pál, Csoóri Sándor, Für Lajos, Kiss. Gy. Csaba, Mészöly Miklós, Szabó Miklós és Vásárhelyi Miklós szövegezett, s amelyet egy január 18-i sajtótájékoztató közlése szerint azóta mintegy négyszázan írtak alá) fontosabb és aktuálisabb, sem-hogy pusztán időrendi megfontolásból közlését következő számunkra halasszuk. Annál inkább, mivel közvetlen kiváltója 1987 alighanem legjelentősebb romániai eseménye: a brassói munkástüntetés, címzettje pedig, az effajta felhívások történetében először, maga a román nép.

Alább ezért mindkét nyelven ismét közreadjuk, abban az őszinte reményben, hogy általa egy régóta esedékes, sokszor elfojtott párbeszéd támadhat fel újra. Egy párbeszéd, mely románul, magyarul egyaránt csakis azzal a mondattal kezdődhet, amelytől a brassói párterődítmény falai is megremegtek: „Jos cu dictatorul! – Le a zsarnokkal!”

[*Nóvé Béla*]

Priteni români!

De la Moscova la Varşovia, de la Praga pînă la Berlin, încep să se întrezărească reforme și schimbări îndelung așteptate în această parte a lumii. Secretarul general sovietic a făcut primul pas către cea mai marcantă personalitate a opoziției interne; în Polonia, în urma unui referendum popular a fost respins un proiect guvernamental; voci critice s-au făcut auzite la Uniunea Scriitorilor din R. D. G.; la Praga o mie de oameni au ieșit în stradă cu ocazia Zilei Drepturilor Omului.

Voința politică a poporului român s-a făcut și ea auzită pe străzile Brașovului și Timișoarei. Atitudinea muncitorilor brașoveni, a studenților timișoreni, a intelectualilor și muncitorilor din București, Cluj și Iași și nu numai, demonstrează că poporul a ajuns la capătul răbdării și deci și a supunerii oarbe.

Salutându-i, ne simțim solidari cu toți cei curajoși, cinstiți și lucizi.

De aceea dăm glas protestului nostru vehement față de prigoana care s-a și dezlănțuit împotriva lor.

Acum două decenii Ceaușescu și-a fondat puterea pe baza unor aparențe favorabile lui, false: el a făcut lumea să creadă că dorește să asigure poporului o viață mai liberă, mai deschisă, mai independentă.

Astăzi știm prea bine: el nu a avut alt scop decât acela de a-și asigura propria-i independentă și intangibilitatea puterii sale personale.

O țară întreagă suferă astăzi din cauza lipsei totale de considerație pe care acest clan familial o manifestă față de propriul său popor; o țară întreagă suferă din pricina disprețului și nepăsării manifestate față de nevoile și interesele ei elementare. Națiunea română a fost împinsă în cea mai cumplită mizerie materială, spirituală și morală, ale cărei grave urmări periclitează destinul mai multor generații.

Dictatura încearcă să acopere lipsa totală de libertate, foamea și pustiiul spiritual prin ațîțarea urei naționale. Încearcă astfel să insinueze că pentru națiunea română principala amenințare ar constitui existența minorităților naționale.

Evenimentele de la Brașov și Timișoara dovedesc însă că mai toată lumea a înțeles în România că singurul pericol real pentru țară este politica dezastruoasă a lui Ceaușescu.

Sperăm că în România atât românii cât și cei de alte naționalități se vor solidariza în fața pericolului comun care-i amenință deopotrivă. Sperăm și credem că orice formă de discordie artificială nu va mai avea șanse politice reale. Dorim ca poporul României să determine acea schimbare politică prin care să se instaureze democrația în toate domeniile vieții politice, sociale, economice – inclusiv în sfera problemei naționalităților.

Domnia lui Ceaușescu echivalează și din punctul de vedere al națiunii române cu un genocid material, spiritual și moral.

Pe cei majoritari nu-i poate niciodată fericii faptul că minoritarii sînt și mai asupriți.

Oricît de tragice sînt tensiunile relațiilor româno-maghiare, trebuie să mizăm pe valorile conviețuirii istorice. Lumea a luat cunoștință de opiniile exprimate de o seamă de personalități de frunte a naționalității maghiare din România. Suntem convinși, că și maghiarii din România doresc realizarea unei democrații cinstite, bazate pe principiile suveranității populare, a drepturilor naturale individuale și colective, a reprezentării democratice a intereselor, inclusiv în sfera minoritară.

Numai astfel existența minoritară se poate desfășura liber, alături de ceea ce a majorității.

Dorim României numai belșug, libertate, democrație cinstită. Dorința noastră exprimă și propriile noastre interese vitale, cât și interesul vital al întregii zone, a întregului continent.

Ne adresăm fiilor adevărați ai națiunii române: nu vă lăsați manipulați!

Suntem sincer solidari cu întregul popor Român, în lupta sa pentru o țară cu adevărat liberă, modernă și independentă.

Budapesta, la 4 ianuarie 1988.

Román Barátaink!

Rég óhajtott változások, reformok előjeleit látjuk tájainkon: Moszkvában, Varsóban, Prágában, Berlinben a szovjet főtítkárr békejobbot nyújtott az ottani ellenzék legrangsabb vezetőjének, Lengyelországban leszavazták a kormányt, kritikus hangok szólaltak

meg az NDK Írószövetségében, Prágában az „emberi jogok napján” ezer ember vonult az utcára.

Románia lakosságának politikai akarata megszólalt Brassó és Temesvár utcáin. Brassóban munkások, Temesváron egyetemi hallgatók, Bukarestben, Kolozsváron, Jasiban és másutt munkások és értelmiségiek állásfoglalása mutatta meg: az ország népének elege van a néma tőrésből. Változást akar.

Együttérzéssel üdvözljük a bátrakat, a tisztességeseket, a józanokat.

Hevesen tiltakozunk máris megindult üldözésük ellen.

Ceaușescu valamikor egy hamis látszat megteremtésével alapozta meg uralmát. Húsz évvel ezelőtt elhitette a világgal, hogy szabadabb, nyitottabb, függetlenebb életet akar népének, nemzetének.

Ma már tudjuk: nem az ország függetlenségére, hanem csak saját egyeduralmának függetlenítésére, személyes hatalmának háborítatlanságára törekedett.

Ma már egy egész ország sínyli meg, hogy a családi klán mennyire semmibe veszi saját nemzetét is, semmibe veszi és gúnyt űz legegységesebb érdekeiből és szükségleteiből. Az anyagi, szellemi és erkölcsi nélkülözés olyan létfeltételeit teremtette meg, amelynek súlyos következményei több nemzedékre kihatóan veszélyeztetik az ország népét és sorsát.

A totális diktatúra a szabadság teljes megvonását, az éhínséget és a szellemi elsivárosodást a nemzetgyűlölet felszításával akarta elfeledtetni. El akarta hitetni, hogy a román nemzet számára a kisebbségek jelentik a fő veszélyt.

Brassó és Temesvár azt tanúsítja: Romániában ma talán mindenki számára világos, hogy az egyetlen igazi veszedelem: Ceaușescu országos csődbe taszító politikája.

Reméljük, hogy Romániában románok és más nemzetiségűek összefognak a közös veszedelem ellen. Bízunk benne, hogy a vizálykeltésnek nem lesz többé igazi politikai esélye. Azt kívánjuk, hogy Románia népe kiharcolja azt a politikai változást, amely demokratikus viszonyokat teremt a politikai, társadalmi, gazdasági élet minden területén, beleértve a nemzetiségek kérdését.

Ceaușescu uralma a román nemzet számára is fölé az anyagi, szellemi és erkölcsi genocídiummal. A többségit nem teheti boldogabbá a nyomorúságban, ha a kisebbségi egy fokkal elnyomottabb.

Bármennyire tragikusak is a román-magyar viszony feszültségei, a történelmileg kialakult együttélés értékeire kell építenünk. A romániai magyarság számos jeles képviselőjének állásfoglalását már megismerte a világ. Meggyőződésünk, hogy a romániai magyarok is igazi népszuverenitáson, a természetes egyéni és kollektív, nemzetiségi jogokon, érdekképviselőn nyugvó tisztességes demokráciát akarnak. A kisebbségi lét a többségiekével együtt így bontakozhat ki szabadon.

Mi sem kívánunk mást Romániának, csak: bőséget, szabadságot, becsületes demokráciát. Ez nekünk is létérdekünk, és létérdeke az egész térségnek, egész Európának.

Kérjük a román nemzet igaz fiait, ne hagyják magukat megtéveszteni.

Harcukban a valóban független, szabad és korszerű országért maguk mellett tudhatják őszinte szolidaritásukat.

Budapest, 1988. január 4.

Itthon vagy otthon?

Beszélgetés Erdélyből áttelepültekkel

4.

*„Azért vagyunk a világon,
hogy valahol otthon legyünk benne.”*

TAMÁSI ÁRON

Tízéves voltam 1977-ben, amikor áttelepültünk. Természetesen szüleim elhatározására, én ugyanis nagyon elleneztem. Még élő nagyszüleim és édesanyám egész családja ott maradt. Próbáltam befolyásolni a döntést, olyan „felnöttes” érvekkel hozakodtam elő, mint a szülőföldre való hűség, a hazaszeretet. Feltett szándékom volt, hogy amint 18 éves leszek és önállóan utazgathatok, visszatérek Erdélybe. Ez azért volt, mert én gyerekfejjel nem éreztem azt az életszínvonalbeli különbséget, azokat a konfliktusokat, melyek elviselhetetlenné tették az ottani életet.

Ha jöttek rokonok, a „dunakavics” (a cukorka) jelentette számomra Magyarországot. Kezdtem integrálódni a román kultúrába annyiban, hogy az újat, modernet ez jelentette, hiszen a magyar kultúrával nem volt szoros kapcsolat. Minden, ami magyar volt, réginek és elavultnak tűnt, hiszen csak a történelem kapcsán hallottam Magyarországról.

Magyarországon először egy határszéli kis faluba költöztünk. Ekkor kezdtem a negyedik elemi második félévét. Eleinte nagyon hiányzott a régi környezet, de viszonylag gyorsan megszoktam a változást. Elég sok negatív élményem volt. Nem ismertem az együttesek, focicsapatok nevét és emiatt kialakult bennem egyfajta „kisebrendűségi” érzés. Egyik matematikaórán például kaptunk egy bűvös négyzettel kapcsolatos feladatot, de én nem tudtam, mi az a bűvös négyzet. Természetesen megkérdezhettem volna, de nem mertem vállalni, hogy nem ismerem. Próbáltam beilleszkedni, minél előbb megtanulni az új szavak jelentését, és elfelejteni, hogy honnan jöttem. Talán az a nagy igyekezet és állandó feszültség, hogy azonosuljak a környezetemmel, fokozottabban elősegítette a régi világotól való elszakadást. Régi barátaimmal is megszakadtak a kapcsolatok, melynek egyik oka a lustaságom, másik pedig a magatartásom megváltozása volt.

Elég gyakran hazalátogattunk és visszakerülve a régi környezetembe, megint számítottak az ottani elvárások. Ez akkor bennem román-magyar viszonylatban is felbukkant, amikor megkérdezték, hogy a meccsen melyik csapatnak drukkolnék, azt mondtam, hogy mind a kettőnek egyformán, illetve arra a kérdésre, hogy hol jobb, azt mondtam, itt is jó meg ott is jó valami... akkoriban így is éreztem. Azt gondoltam, valahogy ezt a választ várhatják el tőlem.

Magyarországon, ha erdélyivel találkoztam, igyekeztem elkerülni, hogy ezzel is titkoljam származásomat. Így kerültem mindenféle kapcsolatteremtési lehetőséget. A szüleimnek sok erdélyi ismerőse, barátja volt. Én elzárkóztam előlük, aminek az oka valószínűleg az volt, hogy ebből az egész dologból ki akartam bújni és nem tudtam vállalni. Hirtelen az lett az érzésem, ide kell integrálódnom, ez az „új”. Már 11 éves koromtól erősen élt bennem az azonosulási vágy és ez az általános iskolában végig így volt. Mikor fel-

költöztünk Budapestre, ez újabb alkalomnak tűnt... Nagyon sok mindennel kellett megismerkednem, meg kellett szoknom a fővárosi viszonyokat.

A gimnázium alatt, ez a mindent átfogó belső beilleszkedési kényszer megváltozott, rájöttem, hogy nem ez a legfontosabb. Ezenkívül erdélyi származásomból valamennyit profitálni is kezdtem, hiszen ez ekkor már nem hátrány volt, hanem éppen hogy értéket jelentett, így bizonyos előnyökhöz juttatott, bár mindig volt bennem annyi szemérem, hogy ezekkel ne éljek vissza. Kezdem megérteni, mit jelent Erdélyben magyarnak lenni. Sütő Andrást és más kisebbségi írókat olvastam, és fokozatosan rájöttem, hogy olyan dolgok történtek körülöttem, amelyekről fogalmam sem volt eddig.

Semmilyen hátrányt nem éreztem, sem felvételinél, sem az iskolában. Sőt, amikor elkezdtem radikálisabb politikai nézeteket vallani, a történelemtanárom azt mondta, hogy érthető, hiszen én „onnét” jöttem. Ez persze nem volt igaz, de jól jött. Soha nem sikerült szoros kapcsolatba kerülnöm Erdéllyel, kultúrájával, még a magyarság gondját sem éreztem soha igazán sajátomnak, annak ellenére, hogy sokat foglalkoztam ezzel a kérdéssel. Nagyon ambivalensek az érzéseim, nem is tudom pontosan, mit jelent számomra, hogy magyar vagyok. Ebben a környezetben mélyebben hatott rám egyfajta urbánus kultúra, ez ugyan segített elhelyezni a problémát, de hogy érzelmileg ehhez hogyan kellene viszonyulni, arra nem ad választ.

Mindenképpen azt gondolom, hogy megérte átjönni, legalábbis nekem. Egy kisvárosban éltünk, ahol a továbbtanulási lehetőségek sokkal rosszabbak lettek volna, főleg egy humán érdeklődésű számára. Erdélyben különösen kevés lehetőség van az ilyen irányú tanulásra, valószínűleg kénytelen lettem volna egy számomra érdektelen szakmába betagozódni. Nagyon beszűkültek volna a lehetőségeim, illetve nem is nagyon lettek volna, hiszen egy magyarnak egyre nehezebb Romániában továbbtanulni. Szinte meghatározó volt, hogy a szülővárosomban nem lehetett fogni a magyar televíziót, ennek volt köszönhető az, hogy a magyar kultúrát elavultnak éreztem. Ez nyilván változott volna az évek során, de könnyen lehet, hogy egészen más irányba fejlődtem volna. A hazámmal kapcsolatban nagyon érzem a kötelességeimet, egyrészt, mint onnan elmenekült, tehát a könnyebb megoldást választó, de erőltetnem kell magamat, hogy ezeket teljesen átéljem. Azt, hogy itt az emberi jogok eltiprásáról, a társadalmi szolidaritás visszaszorításáról van szó, inkább át tudom érezni. Ezeken mindenképpen szeretnék segíteni, sőt, ha nem jelentené személyes lehetőségeim beszűkülését, akár vissza is települnék, de ez csak akkor realizálható, ha alapvetően megváltoznak az ottani viszonyok. Az, hogy személy szerint mit tehetek, még nem világos, de a kisebbségi problémákkal való foglalkozás szerepel a terveim között...

[*Az interjú alanya és készítője ismeretlen*]

Vámmentett útijegyzet

Válasz(út)levél Erdélyből

Kedves Barátom, V!

Tudom, hogy rég várod válaszom, de valahogy mindeddig nem tudtam tollat ragadni.

Ki voltam (vagyok?) égve. H. elment Franciaországba. K. elment az USA-ba. Z. elment Svédországba. ... és én mind ez alatt itthon maradtam, hogy kikísérjem őket vagy elbúcsúzzak tőlük. Mindig az járt az agyamban, vajon én nem mehetnék? Vajon én hogy tudnám elintézni az elmenést? Vajon...? Aztán a végén rájöttem, hogy félek elmenni. Nem az úttól félek, hanem attól, hogy nem fogok visszajönni. Írtad, hogy találkoztál kint maradt erdélyiekkel: volt, aki nem, de volt, aki jól viszi. Erre nincs mit mondani.

Azt nem tudom elképzelni, hogy valahova elmegy úgy az ember, hogy többet nem jöhet haza, mert nem engedik. Pedig ez a borzalmas valóság. Az igazság pedig az: amit hazának nevezek, az kezd elfogyni, köddé válni. Félelmetesen gyilkos ideológiával elkábított szerencsétlenek (akikkel testvérek lehetnénk és kéne legyünk), aljasabbnál aljasabb eszközökkel megsemmisítenek. Nem elég, hogy együtt éhezünk, hanem a megmaradt fölös energiájukat arra használják fel elsősorban megszervezve, hogy a mi elemi létünket jelentő anyanyelvünket, nemzetiség tudatunkat, a helyi röghöz való ragaszkodásunkat, vallásunkat... felszámolják. Mi pedig próbálunk védekezni.

Az erők ilyenformán való lekötése ahhoz vezet, hogy nem marad semmi, amivel az igazi bajok megszüntetése ellen lehetne fordulni. Igaz, az utóbbi hónapokban az egyenlet egyenlőtlenséggé vált. Az ő javukra. Az így keletkezett fölös energia, hála istennek, jó irányba kezdett el hatni (lásd Brassó, Temesvár, Iasi, Bukarest, Kolozsvár). Ezen események előtt magamban határozottan eldöntöttem, az első adandó alkalomkor dobbantok. Az események után már nem vagyok ilyen határozott. Vajon változik itt valami jó irányba? Az az érzésem, hogy ha változás állna is be, amíg emberhez méltó légkör és állapotok jönnének létre, addig egy fél emberöltőnek kell eltelnie. Az egyénnek pedig nem marad más, mint egy átkínlódtott élet forгатókönyve, amit végig se tud gondolni nyugodtan, mert a 8 Celsius fokra felmelegített lakásokban szerzett vesebaj és reumás fájdalmak nem engedik. Ezt a forгатókönyvet ha valakinek majd sikerül végiggondolnia, azon is elgondolkodhat, hogy van-e egyáltalán neki Hazája, Istene... A válasz nem lesz valami felemelő.

Ha siránkoznék, hogy rossz helyen és rossz időpontban láttam meg a napvilágot, és rúgkapálnék, hogy márpedig én innen elmegyek, akkor mint állítólagos magyarnak a Szózat sorai kéne eszembe jussanak, amit minden szilveszter éjjel 1 óraker meghallgatunk, ha éppen nem recseg a rádió (ha recseg, akkor a szófoszlányokat figyelve magunk mondjuk némán, belül). A hátunk kissé libabőrös lesz, de a vers végén mindig lenyeljük a torkunkban alkalmatlankodó bizonyos gombócot.

Fiam kérdésére, hogy mi a nagybetűs Haza, csak azt tudtam válaszolni, hogy ez a föld, ahol élünk, aztán ha egy kicsit nagyobb leszel, majd többet fogok mondani. De vajon el fogom-e tudni mondani később, hogy a Haza ez az út mentén ívelő galamb-

Vásár fia

A szobámban van egy nagy Romania térkép a falon. Csupa zöld meg barna és a városok meg a hegyek románul vannak rajta. Ezért én meg tudom mutatni, hol van a Hangita és a többi erdélyi hely, ahol eddig táboroztunk a szüleimmel, barátainkkal. Van egy minta is, ami oda van támasztva a térképhez, én találtam, apukám meg emlékle kifaragta.

Utoljára most ősszel a feketetói vásáron voltunk. Ez a vásár elég furcsa volt kicsit olyan mint nálunk a vásárpark vagy a cirkuszország egy kicsi nagy piac valahol a falun. Volt kórhinta és egy motoros aki egy rácsos kerékkel motorozott, meg kiyobúvó is. Isztán voltak bódék, ahol csizmákat meg ilyesmiket árultak. Volt még egy dombrós is a patak partján ahol az emberek szőnyegen drótlak portékáikat. Én meg rábuktam egy régi iránytűre, amit meg is vettem. Ide lerajzolom nektek:

Ez a táborúszet raktunk mert valahol (születésnapja volt) a felhőkkel éreztük és roptak a táncot a tűz körül. Én korán lefeküdtem, mert fáradt voltam. Egy család is befordult minket a padlásukra ahol szénát glóttunk. Először szénakodtam szénán aludni, de utána rájöttem jobbra mint otthon a paplapon.

Románokon kívül sok cigány is látunk. Egy cigány asszonynak szűrt halat adunk, cserébe ő meg adta a jövedelmét, én elvettim nem hiszek. De azért nekem ez nagyon érdekes: az hogy valaki a jövedelméről mesél.

szóval

[Nóvé Jakab]

Ember a tájban – azaz mit láthat egy figyelmes szemlélő Erdélyben?

Szűkebb hazámnak változatosan gazdag arculatán az utolsó évtizedekben alapvető módosulások történtek. A mai kormányzat gondos „környezetvédő irányelvei” következtében nap nap után aggasztóbbnál is aggasztóbb környezetrontások és rombolások tanúi vagyunk. A „jó szándékkal megálmodott”, de gyakorlati megvalósítást nélkülöző román környezetvédő intézkedések olyan negatív valóságok elé állították e szűkebb haza lakóit, amiből szerintem végleges megoldás – a mai gazdasági és politikai keretek között – nincs.

Ezen országrész felszíne hegyekkel, dombokkal, folyó- és patak völgyekkel szabdalt, változatos talajtani és vízföldrajzi jellemzőkkel talán egyedülálló földrajzi egység a mi öreg Európánkban. Ugyanúgy, mint Európa más országaiban, mondhatjuk az egész világon is, az ipar, a mezőgazdaság, az áruforgalom, a tájegységrendezés és településfejlesztés erőszakosan, néhol durván beavatkozik, és szétrombolja vagy átalakítja a kialakult vagy létező ökoszisztémákat. Ahol gondos felmérés, tervezés és előrelátó szakemberközösség irányítja és valósítja meg a dolgokat, ott a természeti környezet kevesebb zökkenővel, és helyrehozható változásokkal vészeli át a beavatkozást. A környezetszennyezés kérdéseiről nívós szakajtóban és a tömegtájékoztatásban naponta hallunk és olvasunk, főleg Nyugat-Európáról, az Egyesült Államokról és Kanada túliparosított, túlszennyezett vidékeiről. Az utóbbi pár évben visszamenőleg döbrent aggodalommal figyeltük a savas eső kártételeit, a talaj és a víz szennyeződését, hisztériásan aggódtunk a csernobili atomszennyeződés európai hatósugarától. Ha rendszerezni és elhatárolni akarjuk a környezetszennyeződést, három fő fejezetről beszélhetünk: talajszennyeződés, levegő- és vízszennyeződés. A fontosabbakról szeretnénk röviden írni, a kiemelkedő vagy elriasztó esetekről, természetesen kihangsúlyozva, hogy – jelenleg bővebb adatok hiányában – részletesebb elemzésbe nem bocsátkozhatunk. E rövid lélegzetű írás célja csupán az lehet, hogy hozzáfogjon a problémák feltérképezéséhez.

1. A talajszennyeződés a környezetszennyezés látható és láthatatlan (latens) része. Észlelhető a föld felszínén, műtrágya- és vegyipari gyárak, kőolaj-finomítók, állattenyésztő telepek és hizlaldák környékén. Lerakódott savas, szerves és szervetlen eredetű mérgező anyagok, kupacokban kihordott katalizátorok elnyelő anyagai króm, ólom, bioaktív mérgező vegyületek, nitrogén-dioxid, mérgező ammóniáktartalmú végtermékek, a festékgyártásnál visszamaradó szerves anyagok, gyantaszármazékok, ciántartalmú gyógyszeripari termékek. Az állattenyésztő telepek körzetében a talajba és vizekbe szivárgó trágyalé (egyes helyeken falvak és községek közvetlen közelében) rendszeresen mérgezi a talajt.

Említésre méltó esetek: A feketehalmi festékgyár körzete, a csíkszentdomokosi Színesfémbánya Vállalat (Balánbánya) ülepítő tavai, a dicsőszentmártoni Vegyipari Üzem és Karbidgyár körzetében mérgező, krómtartalmú korom, vízzel hígított, lemosott mérgező anyagok az üzem közvetlen környezetében a talajba szivárognak.

A környező vidék Ádámos, Dombó, Sövényfalva szántóföldjein a termőtalaj króm-tartalmú, a marosújvári Szódaipari Termékek Gyára (UPSOM – Fehér Megye) ülepítő tavainak gyakori gátfalszakadása a Maros folyó medrében rendszeresen, évente több alkalommal bemosódnak. A környező talaj mint mezőgazdasági terület, közel 100 hektáron mérgezett. A Marosvásárhelyi Vegyipari Kombinát (AZOMURES) a város délnyugati körzetét rendszeresen mérgezi, a légkörbe és a talajba jutó ammónia és nitrogéndioxid a csapadék által a talajba jut. Zöldség- és gyümölcsstermesztők többéves tapasztalata alapján a termesztett zöldségfélék fogyasztása élvezhetetlen és veszélyes. Ugyancsak a fent nevezett gyár körzetében a Maros folyó jobb és bal partján elterülő gazdaságok szántóföldjein talajtani vizsgálatok eredményei alapján nagyfokú, a megengedettnél nagyobb mérvű komplex kémiai szennyeződést észleltek.

A Temes megyei COMTIM sertésstenyészítő kombinát évi 1 millió létszámú telephelyének körzetében több száz hektáros kitűnő termőképességű földjein kiégett, perzsel, híg sertés trágyával öntözött területének termőképessége leromlott.

A Brassó, Fehér, Bihar, Temes, Beszterce, Szatmár és Maros megyében működő állattenyészítő telepek körzetében az energia- és fűtőanyag-megtakarítások miatt összességében több száz hektáros mezőgazdasági területek terméketlenné váltak, mivel a felgyülemlett szilárd és folyékony trágyát képtelenek előkezelní, szárítani és modern agrotechnikai módszerek szerint a termőtalajba adagolni.

Nem sorolhatjuk itt még fel részletesen a szűkebb körzetekben történő talajszennyeződések, főleg azokat, amiket a városi és ipari szemét elszállításánál konkrétan észlelünk.

Többéves gyakorlat után a marosvásárhelyi Elektromures Vállalat megszüntette a gyártási hibából származó, havonta több tíz tonnányi elektromos vezetékek műanyag szigetelésének elégetését. (Többször lakott körzetek közelében.)

A látható és olfaktív szervünkkel érzékelhető talajszennyeződések észlelésének egyik legmarkánsabb példája a baromfitenyészítő telepek közelében tapasztalható: Székelykeresztúr, Nyárádtó, Bihartamási, Mezőkirályfalva körzetében a kihordott és többhetes szétrakás után száradó trágya mérgezi a levegőt.

Külön ki kell emelni mint fontos és állandó talajszennyező forrást a gázkutató és -kitermelő vállalatok tevékenységét (GAZ-METAN MEDIAS-SCHELE DE FORAJ).

Bár a Román Szocialista Köztársaság szigorú előírásokat helyez kilátásba ezen tevékenység keretein belül, mégis minden fűrészi telephely körzetében a fűrészi iszap telítve maroszóda, barit (bárium-szulfát), szerves, savas és lúgos vegyületek rendszeresen szennyezik a termőföldet, de kiemelten a patak- és folyóvizeket.

A talajszennyezés állandó tényezőjének számít még a szerves műtrágya tárolása, szállítása és annak nem megfelelő alkalmazása. Erdély szűkebb területén talajtani szempontok figyelembevételénél számolnunk kell azzal, hogy a változatos talajszerkezetek, termékenység mutatók e megye területén belül is mozaikszerűek. Ha figyelmesebbek vagyunk, a rövid lefutású patakok és folyók lankás területén a terméshozamok állandóbbak. Románia Vegyipari Minisztériumának közlése szerint az ország termelési szintje és vegyi anyagokat gyártó változatos skálája élenjáró a szocialista országok között. Mi szorítkozunk csak a műtrágyákra és műtrágya típusú készítményekre (skála nélkül). Ami a román mezőgazdaság „szekerére kerül”, de azon belül az erdélyi vörösesbarna erdei talajokra, a podzolos vagy podzolosodott talajokra, az ártéri vagy folyóvízgyi üledékes talajokra, a leromlott szerkezet nélküli lemosódott dombokra – egy mondattal fejezhet-

jük ki óhajunkat: „lesz műtrágya vagy nem lesz”, ez itt a kérdés. Szakemberek előtt tudott dolog, hogy Erdély dombos, lankás területein óriási kálium- és foszforhiányban – a termőtalaj „rekord terméseredményekkel” gazdagítja a szocialista haza ételmisszer-tartalékait. Az is nyílt titok, ha nem létezne a „csatornaépítés”, több gázolaj kerülne a traktorokba, a szállítóeszközökbe, a trágya talajba kerülne, idejében és hasznosan, műtrágyára kivételes esetekben talajtípusoktól függően kevesebbre lenne szükség. A helyzet más. A talajtípusok változatosságukban és igényük szerint csak azt kaphatják, ami „létezik” az illető műtrágyagyár lerakatában, legtöbbször ammónium-nitrát (amivel telítetten fertőződött és elsavasodott az erdélyi termőtalaj). Szomorú traktorkaravánok százait figyeljük meg Erdély országútjain, amint nyerges vontatókkal szállítják a marosvásárhelyi műtrágyagyártól Beszetercenaszód, Fehér, Szilágy, Hargita, Kovászna, Szeben és Kolozs megyék gazdaságai felé zömében és kizárólag az ammónium-nitrátot. Ritka és szerencsés az a gazdaság, amely NPK (nitrogén-foszfor-kálium) tartalmú műtrágyát kaphat. Tehát Erdély barnásfekete, vörösesbarna barázdái nem igénylik már a nitrátot. Kiáltanak és tiltakoznak ellene!

Az utóbbi hét-nyolc évben nem létezik modern, minden követelménynek megfelelő, a vetésforgó kijelölése előtt talajkémiai utánpótlás, nincs az igényléseknek és talajtípusoknak megfelelő műtrágyaelosztás (a mennyiségről ma már nem lehet beszélni). Nincs vagy nagyon leszűkített a folyékony műtrágya alkalmazása (tárolási helyek, szállítóeszközök hiánya, nincs hozzá aléptítmény). Ezek miatt közel húszéves átlagban számítva, de kihangsúlyozottan az utóbbi tíz év során a termőföld talajkémiailag komolyan leromlott. Nem lenne teljes a sor, ha nem említenénk meg a munkagépek, traktorok, szállítóeszközök stb. talajszerkezeti rombolását. Pl. az utóbbi négy rendkívülien száraz évben az erdélyi termőföldeken a betakarítás és az őszi szántás lépéshátrányban van. Mivel nem utalnak ki elegendő mennyiségű üzemanyagot, a betakarítás és az őszi szántás vánszorog. Mikor november elején és közepén az erdélyi megyék betakarított és őszi búza alá szántott területének csak 40-50%-a várja a hótakarót, a csapadék által átítatott kötött talajú, csúszós utakon tengelyig süpped a traktor. A nehéz, többtonnás gépek tépik, törik és süllyesztenek az amúgy is kötött szerkezetű termőföldet.

2. A levegőszennyeződés. Forrásai főleg az ipari létesítmények, gyárak és kémiai anyagokat gyártó feldolgozóüzemek, állattenyésztő gazdaságok, kombinátok. Példának hozhatjuk fel a tordai cementgyárat a városközponttól kb. 1 km-re, a dicsőszentmártoni karbidgyárat, a kiskapusi gázkoromgyárat, a marosvásárhelyi téglagyár granulitgyártó részlegét, az ebben a városban lévő műtrágyagyárat, a központi vágóhidat, a kolozsvári nehézipari gyárat. Itt említhetők meg a városi és kommunális szennyvíztisztító állomások telepei, például Csíkszeredában, Székelyudvarhelyen. A talajszennyeződés fejezetében említett állattenyésztő telepek ugyancsak ide sorolhatók.

3. Vízszennyeződés. Az erdélyi városok, főleg a nagyvárosok vízellátása már e század elején vezetékves vízvezetékkel rendelkeztek. A vízkiemelő szerkezetek és vízművek a felszíni vizekből (folyók) és a folyókat övező kavics- és homokrétegekből emelték ki a szükséges vízmennyiségeket. Korabeli vegyelemzések alapján ezek a vizet szennyező, egészségre ártalmas anyagot nem tartalmaztak. A jelenkori tiszta vagy tisztább ivóvízzel rendelkező városok közül megemlíthető: Brassó, Csíkszereda, Gyergyószentmiklós, Nagyszeben, Beszterce, Maroshévíz, Szászrégen, Székelyudvarhely, Szováta, Fogaras és Viktoriaváros. Az erdélyi medence a hegyek karéjába foglalt központi területén,

az Erdélyi Mezőség vízben szegény, felszíni vizei időszakos hozamuk, gyakran kiszáradók, forrásai jelentéktelenek, mennyiség és minőség szempontjából nem felelnek meg központi vízellátási követelményeknek. A földfelszín közelében elhelyezkedő talajvizek meszes, szulfátos, sós és nitrátos-nitrites telítettségűek.

Ósi, potenciálisan ivóvízben szegény körzetek: Mócs, Szászlekenye, Pusztakamarás, Kis- és Nagysármás, Mezőszilvás, Faragó közötti területek, a déli részen Marosludas, Mezőszengyel, Mezőmehes, Mezőballa, Ercse, Körtekapu és Toldalag vidéke. A két Küküllő interkolínáris dombvidéke ugyanide sorolható, megemlítve még a gáztartalmú rétegek körzetének sós, ásványi anyagokkal telített forrásait is. Közismerten rossz hidrokémiai tulajdonságú vizeik már komoly szakvéleményezések tárgyát képezték a század elején a magyar vízföldtani szakirodalomban és a metángázkutatók első fontosabb fúrásai idején is. Ezek a dombos felszíneken (erdőszytepp jellegű) nagy számú telepen használatban folyt. Mennyiségileg több mint a jelenlegi állatlétszám, de egyenletesebben elosztva. Mivel a mai zootechnikai előírások nagy és koncentrált állattenyésztő telepeket hoztak létre, e központok vízellátása azonos szinten követi a régi módszert: felszíni vizekből táplálkozó helyi rendszerek, ásott kutak. Mennyiségileg és minőségileg ezek nem felelnek meg. Mélyen fekvő rétegvizekből az erdélyi medence ivóvízellátását nem lehet megoldani. A földtörténeti újkor pannon emeletének több ezer méteres rétegeiben sós, brómos, jódos, szulfátos, fosszilis vizeiből gyógyfürdők létesítésére volna lehetőség.

Az erdélyi medence és a tágabb értelemben vett Erdély körzete két nagyobb besorolásban a következő vízellátási rendszerekbe tartoznak:

a) folyóvizekből és folyóvíz melléki lankákból táplálkozó rendszerek (városok): Nagykároly, Szatmárnémeti, Nagyvárad, Nagybánya, Erzsébetváros, Balázsfalva, Torda, Aranyosgyéres, részben Kolozsvár is, Nagyenyed, Sepsiszentgyörgy, Beszterce és Temesvár, a Nyugati-Kárpátok és az Erdélyi-érchegység nagyobb községei is.

b) csak folyóvizekből táplálkozó vízellátási rendszerek: Csíkszereda, (Csíkszép-vízről), Gyergyószentmiklós, Barót, Kovászna, Óradna-Lippa, Feketehalom, Marosvásárhely, Szászrégen, Marosludas, Dicsőszentmárton. A román állami szabványhivatal 1342/77. vízminőségre vonatkozó előírása nem tesz kivételt az ivóvíz felhasználásában az emberi és állati fogyasztók között. A legveszélyesebb az egészségre káros, vízben oldott vegyületek közül a nitrát, nitrit, ammónia, foszfát, higany, acetonszármazékok, cianvegyületek, radioaktív vegyületek. Sajnálatosan kell észlelnünk, hogy ezek a vegyületek és elemek folyó és felszíni vizeinkben mind megtalálhatók. A nitrát, nitrit, ammóniák, kálium és klór jelenléte nagymértékben rontja a vízminőséget. Itt hozhatjuk fel példának az erdélyi medence legjelentősebb folyóit és mellékfolyóit:

Maros: forrásától 20 km-rel lejjebb Galócás faipari üzem; Gyergyószentmiklós: len- és kenderáztató, városi hőközpont; Szászrégen: vasmű, hangszergyár (utóbbiból jönnek az acetonszármazékok, vaskloridos vegyületek);

Abafája: (a Maros jobb oldala, Szászrégen közelében), állattenyésztő telep; Gernyeszeg (a Maros bal partján) itt sertéshizlalda szennyezi a folyót; Marosvásárhelyen műtrágyagyár, Nyárádtói Állami Gazdaság és Tyúktenyésztő Kombinát szennyvizei a Nyárád folyócskába, azután a Marosba ömlenek. A Maroszentpáli Állami Gazdaság (bal part) és a Radnóti Állami Gazdaság növénykultúrájának szennyvizei egyenesen a Maros folyóba ömlenek. A Radnóti Hőerőmű maroszódával hígított 60-70 fokos hűtővíze, a marosludasi cukorgyár melasztartalmú szennyvize, a szomszédságában lévő ken-

der- és lengyár áztatóiból kifolyó szennyvíz, a marosújvári szódagyár szulfátos, szódás, tömény sós szennyvize mind a Marosba ömlenek. Ugyancsak a Marosba folyik a gyulafehérvári porcelángyár kaolinos nehézfémekben dús szennyvize, a dévai bányüzemek flotációs tavaiból ércdúsításból származó, rendkívülien mérgező zagy-szennyvize és Arad város alig megtisztított, csatornából származó vize.

A Mezőség jelentősebb folyóvizei a Maros jobb vagy bal oldali mellékfolyóihoz tartoznak. Ezek közül említésre méltó a Luc patak, a Komlód vagy Lekencei patak, a Sármas irányából Ludas felé folyó Mezőségi patak. A felszíni vizekből és talajvizekből kapott minták alapján kevés kivétellel mind szennyezettek, nitrát- és nitrítartalmuk többszöröse a szabvány által megengedettnek.

Olt: ide ömlik a balánbányai üzemek flotációs ülepítő tavaiból összetetten mérgező réztartalmú szennyvize. Csíkszereda város tisztátalan vize, a sepsiszentgyörgyi városi dohánygyár és a Feketeügy mellékfolyóból a kézdivásárhelyi bútorgyár acetontartalmú szennyvize is. Az Olt folyóba ömlik még a feketehalmi festékgyár korommal és gyantával telített szennyvize. Megemlíthetjük, hogy az Olt folyónak a Feketehalom és Olthévíz közötti szakaszán a víz átlátszatlan, bűzös, holt víz.

A Kis- és Nagy-Szamos: Kolozsvár és Szamosújvár üremeiből, gyáraiból a víztisztító művek által nem eléggé megtisztított vizeiből naponta fertőződik.

A Körösök fertőzöttsége, szennyezettsége a magyar és román vízügyi szervek örökös vitájának tárgyát képezi.

Nincs módunkban bemutatni az összes tájegység vizeit és ezek kémiai összetételét, szennyezettségét. Az érthető okokból nem közölt, de még fel sem tárt adatok az elhivatott környezetvédő szakemberek segítségére várnak, akiknek folyamatos segítségére számítunk.

Sylvanus
– egy erdélyi környezetvédő

[Márton János, Marosvásárhely]

A második bécsi döntés

Trianon – közismerten – óriási traumát jelentett Magyarország számára. A békeszerződés annyira drasztikus rendelkezéseket tartalmazott – Magyarország legegységesebb érdekeit messze figyelmen kívül hagyva –, annyira az erő és erőszak alapján született (kihasználva persze a magyar politikai csoportok és vezetők tehetségtelenségét, tehetetlenségét), hogy a magyarság számára elfogadása, a beletörődés lehetetlen volt. Épp ellenkezőleg, eleve elkerülhetetlenné tette annak revízióját.

Az, hogy Trianon a megelőző évek eseményeiből, külső és belső erők állapotából, viszonyaiból szükségszerűen következett, világos volt az ország irányítói számára, s ennek konzekvenciáját is levonták, a békediktátum aláírásával. Ugyanakkor határozottan látták, hogy egy adott időszak eseményeiből szükségszerűen következő tény még nem azonos a történelmi szükségszerűséggel. S ezt Magyarország szétdarabolása vonatkozásában érvek sorával támasztották alá. Sőt épp azért bízhattak a trianoni helyzet átmenetiségében, mert világosan látszott, hogy ha egy adott történelmi helyzet föl tudott robbantani egy olyan sokszázados történelmi egységet, mint Magyarország, amelyet földrajzi, történelmi, gazdasági és egyéb szálak sokasága fűzött szoroson egybe, akkor mennyivel könnyebben bekövetkezhet olyan állam, mint a '18 utáni Nagy-Románia szétesése, amelyet a nemzetközi helyzeten, katonai erőn és nemzeti érzésen kívül efféle szálak csak igen kevésbé kapcsolnak össze, sőt épp belső erők hatnak szététesése irányában.

Elvi megfontolásokon kívül az adott helyzetbe való bele nem törődést sugallták konkrét országok példái is. Így Lengyelorszáé, mely másfél századon át kilátástalan helyzetében sem mondott le a három nagyhatalom által elragadott területeiről, míg végül e virtuális Lengyelország realitássá válhatott 1918-ban. Azt pedig, hogy egy többnemzetiségű ország csupán ezért még nem eleve pusztulásra ítélt, Nyugat-Európában Svájc, Kelet-Európában a Szovjetunió példája demonstrálta. A nemzetiség csak akkor válik robbanóerővé, ha az adott ország nem tudja integrálni őket. Ez viszont éppen a kisantant országaira, különösen Romániára volt messzemenően érvényes.

A háború utáni Románia új határain belül a lakosság egyharmada, 5 millió ember volt nemzetiségi.¹ A román kormányzat nem kívánt építeni rájuk, megbízhatatlan, ellenséges elemekként kezelte őket. S ez nemcsak a kormányra vonatkozott, hanem a román lakosságra is. A románságban évszázadok óta engesztelhetetlen idegengyűlölet élt, melyet a nép fölött szellemi monopóliummal bíró görögkeleti papság és a világi értelmiség jó része is tudatosan szított, erősített. Különös erővel érvényesült ez a zsidósággal szemben, amelynek romániai helyzete (más ottani kisebbséggel együtt) tette szükségessé a világ első kisebbségvédelmi rendelkezésének meghozatalát 1878-ban a berlini kongresszuson. A két világháború között azonban változatlanul folytak ellenük a pogromok. Sőt a 20-as évek közepén megindult, majd a 30-as évektől hatalmas fasiszta tömegmozgalommá váló Vasgárda általános kisebbségellenessége is a zsidókkal szemben volt a legdrasztikusabb.

Súlyos diszkrimináció nehezedett az erdélyi magyarságra is. Az állam tudatosan, kíméletlen módszerességgel tört felmorzsolásukra, erőszakos beolvasztásukra, elszámolásukra.² A hatalomváltozás után több mint 200.000 magyar kényszerült Erdély elhagyására.³ Ugyanekkor a román telepítéspolitikája az erdélyi városokba, falvakba men-

nél több regátit igyekezett betelepíteni. Sőt a trianoni határ mentén telepes falvak sorát, összesen 111-et hoztak létre az etnikai helyzet megváltoztatására.⁴

A földreform is igen erősen nemzetiségi, magyarellenes éllel történt. Erdélyben az egyházak nemzetfenntartó funkciója 1918 után előtérbe került (iskoláztatás, nyelv megtartása), így súlyos hatású volt, hogy a „magyar egyházak” birtokainak (373.367 kat. hold) 84%-át kisajátították. Összehasonlításképpen, a „román egyházak” 316.420. kat. holdjából csak néhány százalékot vettek el. S hogy a földreform során mennyire nem csupán a nagybirtokokhoz nyúltak, azt jól mutatja, hogy Észak-Erdélyben az 50 hold alatti törpe- és kisbirtokosok tették ki a károsultak több mint felét (51,4%). E kisbirtokosok háromnegyed része pedig magyar volt, további 14%-a pedig szász.⁵ Az országban egyremásra vezették be a magyarellenes intézkedéseket. Megtiltották a hivatalokban a magyar nyelv használatát, névelemzés alapján döntöttek el, ki járhat nemzetiségi iskolákba, felállították az ún. kultúrzónát, mely számos intézkedésével szolgálta a magyar többségű megyék fokozott románosítását. Kíméletlenül törekedtek a magyar oktatási hálózat felszámolására. A kolozsvári magyar egyetemet még 1919-ben megszüntették.⁶ 1929-ig pedig megszűnt a magyar elemi iskolák több mint háromnegyed része, 2632. Ennél is nagyobb arányban a gimnáziumok, tanítóképzők, kereskedelmi iskolák, főiskolák.⁷ Hasonló tendencia érvényesült színházak és egyéb kultúrintézetek terén.

Az erdélyi magyarság ellen minden vonalon következetesen megindított harc nyilvánvalóvá tette, hogy itt a nemzet 1/5-ét kitevő közösség fennmaradása vált kétségessé. A magyar kormány nem bízhatott abban, hogy pusztán esetleges jogi, törvényes szabályozásokkal is biztosítható a magyar kisebbség fennmaradása Románián belül, hiszen Bukarest a Párizsban aláírt kisebbségi szerződés rendelkezéseit sem tartotta be.⁸

Mindezekből egyértelműen következett, hogy a kisebbségi kérdésnek egyetlen megoldási módja maradt, a területi rendezés. Meg kell tehát állapítanunk, hogy a nemzetiségi kérdés, a magyar kisebbség védelme korántsem feszítővas volt a két világháború közötti magyar kormányzat kezében, hogy ezáltal jusson területekhez. Ha pusztán hódító szándék, terjeszkedési vágy vezette volna a magyar politikusokat, akkor a teljes Erdélyt követelték volna a tárgyalásokon. Ha szimplán az ipari és banktőke vagy netán nagybirtokosok érdekei mozgatták volna őket, akkor semmiképpen sem Erdély északi részét, hanem az ásványkincsekben és rájuk települt iparvidékekben és dús termést hozó gazdag földekben bővelkedő Dél-Erdélyre tartottak volna igényt. S kicsit előre futva az időben: A Szovjetunió megtámadása után igyekeztek volna területeket Magyarországhoz csatolni, mint ezt Románia tette, a Dnyeszter és Bug közti hatalmas területet Ogesszával Transznisztria néven „ősi román földként” magához csatolva.

Ha a magyar kormányzatnak csak saját hatalma fenntartása, regnálásának mennél problémamentesebb biztosítása lett volna célja, akkor a békeszerződés tényére és egyéb külpolitikai érvekre hivatkozva könnyű szívvel mondtak volna le a határon túli magyarokról. Akkor nem juttatnak az igen nehéz gazdasági helyzetben is a kisebbségi magyarságnak rejtett csatornákon súlyos összegeket (pengők tíz- és százazreit), hanem azt hatalmuk belső erősítésére fordították volna. Az ország vezetői azonban teljes nemzetben gondolkodtak, s így nem lehetett közömbös számukra e közösség sorsa. Ez a felelősségvállalás és érte történő eredményes cselekvés elvitathatatlan a korszak számos vezető politikusától még akkor is, ha a nemzet szempontjából éppoly fontos társadalompolitikai és szociális kérdésekben annyira kárhózas érzéketlenséget mutattak is.

A magyar politikusok – és itt Teleki Pál személyét kell hangsúlyoznunk – az adott helyzettel és lehetőségekkel reálisan számot vetve fogalmazták meg a Romániával szembeni igényeket.⁹

Az elgondolás tengelyét döntően a néprajzi elv alkotta. Ennek konzekvens alkalmazását azonban igen megnehezítette az a közismert tény, hogy a trianoni határ mentén húzódó területek, illetve a Székelyföld félmillió magyar tömbjén kívül – ahol a magyar többség 80% fölötti –, illetve a városokat kivéve, amelyek a román statisztikák szerint is végig a két világháború között magyar vagy magyar-német többségűek, a többi területen a lakosság igen erősen keverve élt.¹⁰ Összességében mégis Erdély északi fele magyar, déli fele román többségű. További problémaként jelentkezik, hogy az országrészt K-Ny irányban átszelő néprajzi határ több gazdaságilag szervesen összetartozó területet vágott el egymástól, amit csak részben ellensúlyozhatott, hogy a trianoni határ megszűntével ugyanilyen módon szétvágott szerves egységek állhattak helyre.

A Romániával szembeni magyar igények érvényesítéséhez szükséges külső és belső feltételek 1940-ben találkoztak. A belső feltétel: a kormány kül- és belpolitikájában a békediktátum felülvizsgálatának előkészítése lényegében már 1920 óta centrális feladatként folyt. Így ekkor már csak a kedvező idő, a nemzetközi konstelláció megváltozása szükségeltetett. Ez a 30-as évek második felétől be is következett, a háború utáni határrendszer szétverésére törekvő Németország és Szovjetunió megerősödésével.

Mindkét tényező egyformán fontos volt. Németország megerősödése kikapcsolta a Versailles-i békerendszer fenntartásában érdekelt antanthatalmakat, s egyben németbarát román orientációt eredményezett. Ennek folyományaként Románia 1940. július 2-án lemondott a francia-angol területi garanciáról.

A SZU pedig gyakorlati megvalósítását vitte végbe a Romániával szembeni revíziónak Besszarábiának és Észak-Bukovinának a Szovjetunióhoz történő csatolásával. Sőt a magyar revíziós igények gyakorlati érvényesítésére is elsőként a Szovjetunió szólította fel Magyarországot, amikor 1940 nyarán a Romániával szembeni közös katonai fellépést ajánlotta fel Magyarországnak¹¹. Ezt a magyar kormány nem fogadta el, de a kérdés katonai megoldásának erős tábora volt a magyar hadseregen belül és július 2-án Magyarország mozgósított.

A fegyveres megoldás nem illett bele Németország terveibe, mivel a magyar-román konfliktus zavart okozhatott a német olajellátásban, és egyéb előre nem látható nemzetközi bonyodalmakkal járhatott volna. Ribbentrop külügyminiszter jegyzékben hívta fel a magyar kormány figyelmét: a háború ellentétben áll Németország érdekeivel, s ezért a magyar támadás nem számíthat semmiféle német katonai segítségre. A magyar kormány látszólag értetlenséget mutatott s azt válaszolta, hogy nem tart igényt a német katonai támogatásra, viszont a támadástól csak akkor áll el, ha a tengelyhatalmak garantálják a magyar követelések kielégítését. Ribbentrop újabb jegyzékben s határozottabban fogalmazott: „Amit a birodalmi kormány kifejezésre akart és akar juttatni az az, hogy nemcsak nem ad Magyarországnak katonai segítséget, hanem hogy mindazokban a következményekben, amelyek Magyarországnak ilyen erőszakos eljárásából származhatnak, magára lesz hagyatva.”¹²

A nyomásnak engedve Budapesten elejtették a támadási tervet. Teleki hamarosan Berlinbe utazott, ahol Hitlerrel folytatott megbeszélést. A Führer tárgyalásokra biztatta a románokkal, hangsúlyozva, hogy erre a román királyt is felszólítja.

Egyéb körülmények is sürgetőleg hatottak:

A Szovjetunió a román kormányhoz 1940. jún. 26-án küldött ultimátuma után¹³ már jún. 28-án elfoglalta Bessarábiát és Észak-Bukovinát.¹⁴ Aug. 3-án pedig megindultak a bolgár területi igényről folyó bolgár-román tárgyalások, s Romániának végül a magyar tárgyalások elől sem lehetett kitérnie.

A magyar kormány aug. 7-i, a tárgyalások megkezdését sürgető jegyzéke, majd a román kormány aug. 10-i pozitív válaszijegyzéke¹⁵ után indultak meg a magyar-román tárgyalások Turnu-Severinben (havasalföldi Duna-kikötő). Már a tárgyalások kezdete körüli viták jelezték, hogy a román kormány az érdemi tárgyalások megakadályozására, meghiúsítására törekedett, s céljuk lényegében a román tárgyalási szándék felmutatása a külföld felé.

A magyar javaslatban szereplő valamely határmenti várost (pl. Váradot) azért nem fogadták el, mert tartottak az ottani magyarság demonstrációjától. Ehelyett ókirályságbeli kastélyokat ajánlottak fel. Itt nemcsak a magyar küldöttség belső beszélgetéseinek lehallgatására nyílt volna mód, hanem ami sokkal jelentősebb, hogy az ajánlott kastélyokban nem voltak meg azok a telefon- és távíró-berendezések, amelyek Budapestről, a kormánnyal való összeköttetést biztosíthatták, sőt még csak a közelükben sem volt megfelelően felszerelt postaállomás.

A magyar küldöttség végül a Zsófia nevű hajón utazott le, s ezt választotta tartózkodási helyéül, ahol nemcsak a belső beszélgetésekhez elengedhetetlen szeparáltság volt adott, de saját távíró- és rádió-összeköttetést biztosító berendezések is. Küldöttségünk vezetője Hory András erdélyi születésű, a kérdést részleteiben is kitűnően ismerő, tapasztalt diplomata volt.¹⁶

A román küldöttséget Valer Pop, volt mezőgazdasági miniszter vezette. Személye eleve nem a román kormány megegyezési szándékát jelezte, hiszen ő az újságokban közölt levélben foglalt állást a területi engedmények ellen. Márpedig a tárgyalások csak azért indulhattak meg, mert a jegyzékváltásból úgy tűnt, hogy a román kormány engedve a magyar kívánásoknak, hajlandó területi korrekciókra.

A magyar küldöttség nem indult túlzott reményekkel a tárgyalásokra, mivel a jól működő romániai magyar hírszerzésnek sikerült megszerezni Valer Popnak a magyar-román tárgyalásokra vonatkozó emlékiratát.¹⁷ Már ebből világossá vált, amit Turnu-Severinben csak megerősítettek, hogy hajlandók ugyan bizonyos határmenti városok (Szalonta, Nagykároly, Érmihályfalva stb.) átengedésére, de csak magyarországi községek fejében, s ezt a területi változást lehetne kiegészíteni a lakosságcserevel s így elérni, hogy a két állam abba a helyzetbe jusson, hogy etnikai szempontból a leghomogénebb legyen.

A románoknak tehát egyedül csak a lakosságcsere volt elfogadható, s a „nici o brazdă” („még egy barázdát sem”) álláspontot vallották. A Székelyföld átadásáról hallani sem akartak, legfeljebb román fennhatóság alatt megvalósítandó közigazgatási, gazdasági, kulturális autonómiát ígértek. A magyarok előtt azonban világos volt, hogy amiként a kisebbségi szerződést – mely szintén tartalmazott székely autonómiára vonatkozó rendelkezéseket – Románia a 20 éven keresztül semmibe vette, úgy egy esetleges autonómia is csak a Románia számára pillanatnyilag kedvezőtlen nemzetközi konstelláció idejéig fog fennmaradni.

Lakosságcsere, székely autonómia és paritásos területkorrekció volt a maximum, amire a románok hajlandók voltak. Lássuk a magyar igényeket: A maximális magyar

igény, illetve követelés nem kívánta egész Erdélyt, csak annak 2/3-át, mintegy 69 000 km²-t. A határ a Maros vonalát követte volna Aradtól délre, majd Balászfalvától és Segesvártól északra, tovább Brassótól nyugatra húzódott volna, végül a Székelyföld déli részénél érte volna el a Kárpátokat.¹⁸ E határvonallal kapcsolatban a magyar küldöttség hangsúlyozta, hogy ez eleve lemondást jelent az eredeti magyar állásponthez képest és ráadásul épp a gazdasági szempontból értékesebb részéről hajlandók lemondani Erdélynek. Mindenképpen ragaszkodtak viszont a Székelyföldre.

A kívánságok elfogadtatására szolgáló érvek között igen fontosak voltak a szovjet-román és bolgár-román területi vita idevonatkozó párhuzamai.

A bolgárokkal való tárgyalások ugyanis eleve úgy indultak, hogy a románok megjelölték, hogy nagyjából mely területeket hajlandók visszaadni. Ettől Magyarország esetében mindvégig elzárkóztak.¹⁹

A szovjet példa pedig ennél is sokatmondóbb, hiszen Románia minden ellenvetés nélkül átadta a Szovjetunióknak azt a mintegy 50 000 km² területet, Besszarábiát és Észak-Bukovinát, ahol pedig a szláv lakosság aránya lényegesen kisebb volt, mint Észak-Erdélyben a magyaroké.²⁰

A szovjetügy kapcsán Hory további érvként hozta fel, hogy nem fogadták el a Szovjetunió ajánlatát a fegyveres támadásra, mert ehelyett tárgyalások útján kívánnak tartós megegyezésre jutni.

Pop válasza a magyar érvelésre az volt, hogy azért nem járnak el Magyarország esetében a bolgár- vagy szovjetügyhöz hasonlóan, mert a helyzet mindkét vonatkozásban teljesen más, mint a magyarügy. Egyrészt, a bolgár területi követelések nem voltak annyira jelentősek. Ami pedig a szovjetkérdést illeti, Romániát – mondotta – az oroszok részéről komoly katonai veszély fenyegette.²¹

Megjegyzendő, hogy ez a válasz idehaza azoknak a katonai köröknek a pozícióját erősítette tovább, akik Románia megtámadását akarták.

A három nap alatt lefolyt turnu-severini tárgyalások (aug. 16., 19. és 24.) végül az álláspontok összebékíthetlensége miatt 1940. aug. 24-én megszakadtak.

A kiadott kommuniké zárómondata ugyan lehetőséget biztosított a tárgyalások folytatására, de a magyar felkérésre augusztus 27-én nem jött válasz.

A német és olasz politikának azonban a kérdés rendezése állott érdekében, ezért Csáky magyar és Manoilescu román külügyminiszter meghívást kapott Bécsbe a Magyarország és Románia közti vitás kérdések megtárgyalása végett.

A Csáky vezette magyar küldöttség tagja volt Teleki Pál, mint megfigyelő. A magyar kormány arra számított, hogy német és olasz segítséggel fognak megegyezésre jutni a románokkal. Erre azonban nem került sor. Augusztus 29-én reggel Ribbentrop magához kérte Csákyt és Telekit. Ciano olasz külügyminiszter társaságában fogadta őket. Kijelentette, hogy csak két napot szánhatnak a magyar és román viszony rendezésére. Hosszas tanácskozásokra nem lévén idejük, az ügyet maguk akarják kezükbe venni és hajlandók a döntőbírák szerepét vállalni, ha a felek erre felkérik őket és kijelentik, hogy kormányaik döntőbíróvási határozatot magukra nézve eleve kötelezőnek ismerik el.

Csáky ezzel szemben azt kérte, hogy Ribbentrop és Ciano jelenlétében tárgyalhasson Manoilescuval. Ribbentrop ezt visszautasította mondván, hogy ez úgysem vezetne célba. Kijelentette továbbá, hogy minden fegyveres akciót meg fognak akadályozni. Ezzel a németek a saját javaslatukon kívül szóba jöhető megoldási módokat lehetetlenné tet-

ték, s Csákyék Budapesthez fordultak, mivel a döntőbíráskodás elfogadásához a kormány és az államfő hozzájárulása is szükségeltetett.

Hasonló előzmények után Manoilescu Bukaresthez fordult kieszközölni Károly király s a koronatanács hozzájárulását. A budapesti és a bukaresti igenlő válasz után 1940. aug. 30-án a bécsi Belvedere-kastélyban hirdették ki a II. bécsi döntést.²²

Az 1. pontja a mellékelt térképre hivatkozva rögzíti a Magyarországhoz kerülő területet. Ez mintegy 43.000 km² volt.²³

A 2. pont a terület átadására 14 napot ad.

A további pontok az optálás lehetőségére és módozataira vonatkoznak, végül arról intézkedik, hogy az állami fennhatóság változásából adódó kérdéseket a román és magyar kormány közvetlen tárgyalások útján rendezze, s ha valamely kérdés eldönthetetlen, a német és olasz kormányokhoz forduljanak.

A döntőbírák egyidejűleg garantálták Románia új határait.

„A határvonalat úgy kellett megállapítani – mondotta Hitler Sztójay berlini magyar követnek 1940. szept. 10-én –, hogy az a román kormány, illetve a román nép által még valahogy elviselhető legyen. Mert féltő volt, hogy ellenkező esetben Romániában felborul a helyzet, ami beláthatatlan következményekkel járhatott volna. Eltekintve attól, hogy az egész Balkán megindulását is eredményezhette volna, a román káosz által előállt vákuumba bizonyára minden oldalról behatoltak volna a szomszédok román területekre, ami által – s ez volt Németország és Olaszország részére döntő fontosságú – az olajmezők sorsa kritikussá vált volna (...). Erdély megosztása kérdésében tehát az olajforrások voltak a döntő kritérium.”²⁴

A határok megvonásában az is szerepet játszott, hogy Erdély ipari és bányavállalatai, valamint a fontosabb közlekedési útvonalak Románia birtokában maradjanak. Tordánál a határ azért ugrott északra – bár a vidék magyar többségű –, hogy a kissármási földgáz és olajvidék román területen maradjon. A MICA román bányavállalat aranybányáinak 4/5-ét azért hagyták meg Romániának, mivel a vállalat 140 000 dollár értékű részvényét a román kormány még a tárgyalások előtt Hermann Göring fivérének, Herbert Göringnek ajándékozta. Erdély leggazdagabb sóbányája a marosújvári (amely kétszeresét termelte a Magyarországhoz került 4 sóbánya össztermelésének), továbbra is Romániában maradt, csakúgy, mint a vasérc- és a barnaszénttermelés 96-97%-át adó bányák.²⁵

Ugyanakkor a magyar kormány előtt az is világos volt, hogy a visszaszerzett területek fejlesztése főleg ipari, mezőgazdasági vonatkozásban, a magyarországi nivóra emelése elsősorban infrastruktúra tekintetében nagy erőfeszítéseket fog igényelni, s a Magyarországhoz kerülő egymilliónyi román sem a belső stabilitás irányában fog hatni.

Az erdélyi bevonulás szeptember 5. és 12. között történt, a magyarság leírhatatlan örömetől kísérvé. Számos beszámoló ismeretes ennek a valóságos örömmámornak a megnyilvánulásairól.

A bécsi döntéssel ugyanis több mint egymillió magyar szabadult fel a rendkívül súlyos nemzeti elnyomás alól, s múlt el fejük fölül a kulturális, gazdasági, egzisztenciális létbizonytalanság, a balkáni módszerekkel folyó beolvasztási politika.

A terület visszatérésének több szempontból vizsgálható jelentőségéből egyet szeretnék hangsúlyozni: s ez a magyar progresszió képviselőinek számszerű megerősödése az új területekről. Erdély történelmi hagyományaiból és a 22 évnyi kisebbségi sorsból következően a demokrata gondolatnak, a toleranciának, a társadalmi progresszióknak

erős bázisai és jelentős képviselői voltak e földön. (Itt az Erdélyi Helikon, az Erdélyi Fialok, a MADOSZ mozgalmára, az 1937-es Vásárhelyi Találkozóra stb. kell gondolnunk.) Ez mindvégig megmutatkozott a zsidókérdésben, a németekkel való szembe fordulásban, a románsággal kapcsolatos magatartásukban, s nemcsak szavakban, írásokban, hanem cselekedeteikben is.

Végeredményben a II. bécsi döntés a visszakerült lakossággal, területtel, gazdasági potenciálokkal, kétségtelenül az ország megerősödését jelentette²⁶ és ami különösen fontos, hogy mindezt békés úton, diplomáciai eszközökkel sikerült elérni.

A döntőbíró-tengelyhatalmak természetesen nem önzetlenül, valamiféle igazságérzettől vezetve teljesítették részben a magyar igényeket. Súlyos ellenszolgáltatást kívántak érte.

Egyértelműen németbarát-politikát, elsősorban a német gazdasági igények fokozott kielégítését. A belpolitikában is változásokat követeltek, személycserék és újabb zsidóellenes intézkedések²⁷ formájában stb. Így 1940. aug. 30-án messzemenően kiterjesztették a Volksbund jogait. Szeptember folyamán felfüggesztették a nyilas pártok tevékenységét korlátozó intézkedéseket, bebörtönzött vezetőjüket, Szálasi szabadon bocsátották. November 20-án pedig Magyarország csatlakozott a háromhatalmi egyezményhez.

Ezek valóban olyan engedelmények, amelyek a II. bécsi döntéshez kapcsolódnak. Az a felfogás azonban, amely a két bécsi döntést teszi felelőssé a háborúba való bekapcsolódásért és az ország újabb katasztrófájáért, minden bizonnyal nem helytálló! Hiszen akkor az I. bécsi döntés után a magyar kormány miért nem csatlakozik Lengyelországhoz megtámadásához, sőt az akkor már szomszédállammá vált III. Birodalomnak miért tagadják meg még a vasútvonalak rendelkezésre bocsátását is? És szemben Romániával, a magyar kormány számos vonatkozásban erőteljesen segítette a lengyel menekülteket.²⁸ Holott tudatában voltak, hogy a Romániával szembeni revíziónál a németek mindezt felróhatják (ami be is következett).

Ha pusztán a jutalom, a német-olasz segítséggel megszerzett terület miatt érzett hála és politikai kötelezettségvállalás eredményezte volna a jobbratulódást és a háborúba való belépést, akkor Szlovákia és Románia esetében – akik nemigen tarthatták a két bécsi döntést nekik szóló jutalomnak – miért következett be ugyanez, sőt még fokozottabb mértékben? Románia ugyanis kezdettől fogva teljes erőbedobással támadta a Szovjetuniót, míg Magyarország csak részben feltöltött hadsereggel. Továbbá: amikor Magyarországon a bécsi döntést követően több mint fél évvel meghozták a zsidóság jogait korlátozó rendelkezéseket, akkor Romániában már pogromok folynak. Majd 1941 nyarán sok tízezzel lövik agyon a zsidókat.²⁹ S a német csapatok befogadását miért a döntésből veszteséggel kikerülő Románia teszi meg 1940 októberében, miért nem – a fent említett logika szerint – Magyarország?

A jobbratulódás és a háborúba történő bekapcsolódás kérdéseire a magyarázat sokkal inkább ott keresendő, hogy Németország olyan hatalmas erőt jelentett, olyan befolyást tudott gyakorolni érdekei és a számára megfelelő irányvonal érvényesítésében, hogy e hatás alól egyetlen ország sem vonhatta ki magát; bécsi döntéssel vagy anélkül – egyformaképpen.

[*Kulcsár Árpád*]

JEGYZETEK

1. Gáldi László –Makkai László (szerk.) A románok története Bp. é. n. 378. o.
2. Mikó Imre: A romániai magyarság jogi helyzete a bécsi döntés idejében Klny Kisebbségvédelem 1940. 5-6. szám
3. Petrichевич -Horváth Emil: Jelentés az Országos Menekültügyi Hivatal négyévi működéséről Bp. 1924. 37. o.
4. Venczel József: Az erdélyi román földbirtokreform Kolozsvár 1942. 157. és kk. o.
5. U. o. 54., 55. o.
6. Az egyetem 1919. május 12-én történt elvételének jegyzőkönyvét közli: Erdély magyar egyeteme Kolozsvár 1941. 438-439. o. A kérdésről bővebben ugyanebben a kötetben Makkai László: A kolozsvári m. kir. Ferenc József tudományegyetem története 1872-1919. és Bíró Sándor: A kolozsvári egyetem a román uralom alatt c. tanulmányok.
7. Barabás Endre: A magyar és román kultúrpolitika irányai Jancsó Benedek-emlékkönyv Bp. 1931. 320. o.
8. A szerződést 1919. december 9-én írták alá. Szövegét magyarul is idézi: Nagy Lajos: A kisebbségek alkotmányjogi helyzete Nagy-Romániában Kolozsvár 1944. 212-221. o. Sorozatos megsértésére tett panaszokról: Az erdélyi magyar kisebbség védelme a Nemzetek Szövetsége előtt. Jancsó Benedek-emlékkönyv, 235-258. o.
9. Teleki álláspontja tömören kifejtve: Diplomáciai iratok Magyarország külpolitikájához 1936-1945. V. kötet Bp. 1982. (Továbbiakban Dipl. iratok V.) 113. irat 26-os jegyzete, 229. o.
10. A megyék etnikai képét 1910-1927 között ld. v. Nagy Iván: A magyarság világstatisztikája Jancsó Benedek-emlékkönyv, 376. o.
A városokra ld. Nyíri Imre: A magyar-román per a statisztika megvilágításában A Dunatáj szerk. Radisics Elemér Bp. 1946. 100-101. o.
11. Hory András: A pálya végén (kézirat) 58. o. Magyar Tudományos Akadémia Kézirattára MS 10.864/1-10. (Az ide vonatkozó részeket a Pritz Pál által a Hory- emlékiratokból szerkesztett Hory András: Bukaresttől Varsóig c. kötet nem tartalmazza.)
12. Magyarország és a második világháború szerk. Zsigmond László Bp. 1966. 116. irat 245-246. o. Vö. Hory András: Bukaresttől Varsóig (szerkesztette, bevezette és jegyzetekkel ellátta Pritz Pál) Bp. 1987. 313. o.
13. Az ultimátum szövegét magyarul idézi: A második világháború története Bp. 1977. III. köt. 492. o.
14. Köztudott, hogy az SZU minden vonatkozásban élesen szakított a cári Oroszországgal és gyökeresen más elveket hirdetett – habár a cári bürokráciából, korrupcióból, parancsuralmi módszerekből sok mindent átörökölt – de lényegében csupán egyetlen dologban, területi vonatkozásban tartotta magát maradéktalanul a cári birodalom örökösének.
Bessarábiát 1812-ben hódította meg a cári Oroszország s 1918-ig volt birtokában. (1856 és 1878 között átmenetileg Ismail környéke és Kagul nagyobb része – együttesen 9274 km² – Moldvához tartozott.) A Szovjetunió 1940-ben látta elérkezettnek az időt a revízióra, amit a fenti módon meg is valósított.
15. Dipl. iratok V. 275. irat 425. o.; 280. irat mellékelte 434-436. o.; és 281. irat melléklete 437-438. o.
16. Horyról: Pritz Pál bevezetője Hory András Bukaresttől Varsóig c. kötetéhez Bp. 1987. 7-37. o.
17. Szövege: Dipl. iratok V. 308. irat mellékelte 498-500. o.
18. Mihai Fatu – Mírcea Muşat (szerk.) Teoria Hortistofascistă în nord-vestul României Bukarest 1985. 12. o. és Dipl. iratok V. 227. irat 365. o.
Létezett egy másik, ettől északabbra húzódó határ elgondolás: Hory András Bukaresttől Varsóig Bp. 1987. 314. o. és 18-as jegyzet 473. o.
19. Jellemző, hogy a román küldöttség vezetője csak a tárgyalások megszakadása után, augusztus 24-én késő este tette Horynak azt a nyilatkozatot, hogy „A román királyi kormány hajlandó konkrét határjavaslatot tenni, amelyhez térkép is csatolva lesz”, s a javaslatot majd át fogják adni a magyar delegációnak. (Mind-ebből semmi sem lett.) Ugyanakkor Hory már a tárgyalások első napján augusztus 16-án megkapta Csáky külügyminiszter üzenetét: „Berlini katonai attasénk betekintést nyert a román minimális engedményt tartalmazó javaslatba. E szerint a határvonal Bükk-hegységen, majd Szilágyosmlyótól nyugatra Borosjenőig, onnan a Fehér-Körös mentén a trianoni határig menne. Délen Aradról és Maros-határról, északon Nagybányárdi és Radnai-hegységről megvolna a hajlandóság tárgyalásra.” (Mindkét szöveget idézi Pritz Pál: Hory András: Bukaresttől Varsóig c. kötet IV. fejj. 43. jegyzetében 476-477. o.)
20. Bessarábia területe (1930) 44 422 km², 2 863 409 lakos; román: 1 610 757 (57%); orosz: 351 912; rutén: 314 211 (együtt 13%); zsidó: 204 858 (9%); bolgár: 163 726 (5%); gagauz 98 172 (3,5%); német: 81 089 (2,7%); cigány: 13 518. A további nemzetiségek 10 000 alatti lélekszámúak. Bessarábiában legkisebb a románok számaránya: Cetate-Alba (18,5%); Ismail (30,9%); Hotin (35%) megyékben. Legnagyobb Ohrei (87,3%); és Lapusna (77,8%) megyékben. (Magyar Kisebbség XIX. évf., 1940. 14. sz. 340. o.)
21. Hory András: Bukaresttől Varsóig Bp. 1987. 329. o.

22. Magyarország és a második világháború Bp. 1966. 121. irat 258-261. o.
23. Csatári Dániel: Forgószélben Bp. 1968. 31. o. A Magyar Kisebbség 1940. 5-6. száma 43 492 km²-t közöl. A határ Kőtegyán, Szalonta, Telegd, Gyalu, Kolozsvár, Szentgotthárd, Kecsed, Maroskeresztúr, Nyárádtó, Nagykend, Székelykeresztúr, Kányád, Dálya, Darás, Zomor, Felsőrákos, Előpatak, Uzon, Nagypatak, Zágony vonal mentén húzódott.
24. Dipl. iratok V. 352. irat 572. o.
25. Csatári Dániel: Forgószélben Bp. 1968. 32. o. Juhász Gyula: A Teleki-kormány külpolitikája 1939-1941. Bp. 1969. 192. o.
26. Róna András: Erdély tájai és az új határ Klny. Földrajzi Közlemények LXVIII. kötet, 1940. 4. szám
27. Bár a német kormány és a hazai szélsőjobb oldal erős nyomást gyakorolt a magyar kormányzatra a zsidókérdés radikális megoldásáért, a bécsi döntés után több mint fél évvel született zsidóellenes rendelkezés: a 2870/1941-es, a zsidók munkaszolgálatáról. (1941. ápr. 16.)
28. Vö. Barátok a bajban. Lengyel menekültek Magyarországon 1939-1945. Bp. 1985. Godó Ágnes: Magyar-lengyel kapcsolatok a második világháborúban. Bp. 1976.
29. A zsidó áldozatok száma: Bukovina 125 000, Iasi 14 000, Bessarábia 143 000. Transznisztriában: Odessza 35 000, Dumanovka 18 000, Vartujen 23 000, Bogdanovka 47 800. Az adatokat közli: Száraz György: Történelem jelenidőben Bp. 1984. 711-712. o.
Id. még Matatias Carp: Cartea Neagra. Fapte și documente. Suferințele evreilor din România 1940-1944. Vol. I-IV. Dacia Traiana, București 1946-1947. (Fekete Könyv. Tények és dokumentumok. A romániai zsidók szenvedései 1940-1944.)

Kiemelés tőlünk

Az itt közölt, a londoni Times-ből vett cikkekben néhol előforduló pontatlanságokat nem korigáltuk, hogy hűen tükrözzék mit és hogyan tudnak Erdélyről, rólunk Nyugaton. (a Szerk.)

Norman Stone

Rossz vér Erdélyben

Ez év április 7-én a Times egy teljes oldalas hirdetést közölt, amely „Tudatos történelemhamisítás a Magyar Tudományos Akadémia égisze alatt” címmel az Erdély története című könyvet ítéli el. A hirdetést egy állítólagos athéni postafiók bérlője helyezte el a lapban, de a cím, a nyelvezet (és feltételezésünk szerint), az egész kezdeményezés Bukarestből származik. Romániában idén márciusban „Stefan Pascu akadémikus” és mások egy rövid pamfletet jelentettek meg angolul, ugyanazzal a címmel, mint a Times hirdetése. Röviddel ezelőtt Ceaușescu elnök a romániai nemzeti kisebbségek kongresszusán tartott beszédében elmagyarázta, hogy miért tiltották be ezt a könyvet. Miről is van szó?

Erdély története régi küzdőtér Budapest és Bukarest között. A terület csupán 1918 óta tartozik Romániához – kivéve egy rövid és részleges megszakítást a II. világháború alatt – és jelentős magyar kisebbség él itt, kétmillió ember. Erdély történelme során többnyire a magyar civilizáció része volt, amelyben különleges helyet foglal el. A XVI. és a XVII. században, amikor Magyarország a Habsburgok és a törökök között oszlott meg Erdély függetlenné vált, egy rövid, ragogó időszakra az európai protestáns hatalmak sorába emelkedett, egyike lett azoknak a kis protestáns államoknak, mint Svédország vagy Hollandia, amelyek rejtélyes módon felemelkedtek, majd rejtélyes módon visszasüllyedtek a provincializmusba. Hosszú azoknak az erdélyieknek a sora, akik hozzájárultak a magyar civilizációhoz, különösen, ha az erdélyiek lélekszámát az egész magyarsághoz viszonyítjuk. A legismertebb Bolyai János, aki elsőként foglalkozott a relativitáselmélettel a XVIII. sz. végén, de vannak sokan mások, köztük olyanok is, akik végül Nyugatra jöttek (Korda Sándor például).

Erdélyt számos különböző nép lakta. A magyarok, akik a földbirtokosok többségét adták, de soha nem érték el az össznépesség felét, még a számukra legkedvezőbb időszakban sem (a XIX. század második felében, amikor az országot Budapestről kormányozták). A modern időkben mindig román többség volt, amely túlnyomórészt írástudatlan parasztokból állt 1900-ig, létezett ezenkívül egy kisebb német népcsoport, a „szászok”, akiknek őseit a XIII. században hívták be az országba, hogy megerősített városokat hozzanak létre a nyugati kereszténység határvidékén. Mintegy 200 000 leszármazottjuk még mindig a mai Erdélyben él, azokban a városokban, melyeknek központjai tagadhatatlanul német arculatúak. Ez Közép-Európa, ahol a bonyodalmak nem értek véget. Voltak más kisebbségek – örmények, olaszok, bolgárok, cigányok, zsidók – és a vallási térkép is igen változatos. Két román egyház volt, a görög katolikus és a görögkeleti;

magyar részről: létezett egy nagy kálvinista tömb (és egy kisebb unitárius), a németek főleg lutheránusok voltak. Amint az a XIX. században szokásos volt, a protestánsok – az unitáriusokkal és a kálvinistákkal az élen – támogatták az oktatást, szabályozták a családjaik népességét és számarányukhoz viszonyítva meggazdagodtak. A kálvinistáknak több felsőbb tanintézetük volt, mint az összes többi vallás híveinek együttvéve. Egyszerű, vidéki vallásos emberek voltak, akik rossz szemmel néztek a Habsburgok által a nyakukra ültetett hiú arisztokratákra. 1900-ra sokan közülük szembekerültek a gyorsan szaporodó román népességgel, ahogy Belfastban hittársaik az ír katolikusokkal: két magyar kálvinista gróf, Bánffy és Bethlen, elnyomókként szereztek nevet maguknak, a legismertebb kálvinista államférfi, gróf Tisza István pedig, aki ugyan nem volt erdélyi, kijelentette, hogy „a román nyelvű egyetemi oktatás gondolata szörnyűséges”. Magyar nyelven az „oláh” szó (délnyugat román) az egyik legbecsmérlőbb kifejezéssé vált. A románokra úgy tekintettek, mint akik csak demográfiailag különböznek: „harmincéves korukra már nagyapák”, ami e könyv állítása szerint szó szerint igaz.

Ceaușescu elnök véleménye szerint az ilyen jellegű attitűdök éledtek fel az Erdély történetéről szóló új magyar verzióban. Véleményem szerint ez egy furcsa „túlreagálás”. Ez a három kötet tagadhatatlanul tudományos megközelítésű, ami megmutatkozik a különböző nyelvű és elfogulatlanul megválogatott forrás- és irodalomjegyzékben, régészeti vonatkozásban a nehéz és bonyolult módszerek alkalmazásában, valamint a helynevek értelmezésében. Mindez nem meglepő, mivel jónevű a mű főszerkesztője és az egyes kötetek szerkesztői is, különösen Makkai László, aki a II. kötetet (1603-1830) jegyzi.

Csupán egyetlen hibáról tudok az egész műben: egy meglemlített rémet diplomata neve „Haddenhausen” helyett „Haddenhasuenek” írandó. Gondjaim vannak viszont a könyv arányaival: a XIX. század vége kisebb teret kap, mint kellene, a XVII. századról szóló részben pedig sok a had- és diplomáciatörténet. Az 1918-at követő időszak csak felszínes áttekintést kapott (a szerzők az előszóban azt írják, hogy „adatok és feldolgozások hiányában” nem tudnak részletes összefoglalót adni, kivéve a kulturális ügyeket). Mindent összevetve, ez a munka az összes közreműködő becsületos hozzáállását tükrözi – nem utolsósorban azokét, akik a kitűnő illusztrációkat válogatták. Fogalmam sem volt arról, hogy az erdélyi városok építészete ilyen gyönyörű volt, itt található a világ néhány legszebb szecessziós épülete.

Az első kötet („A kezdetektől 1606-ig”, szerkesztő Mócsy András) egy régi kérdést vet fel, a román nép eredetét és latin nyelvét. A mai Romániában azt tanítják – a nemzeti büszkeség túlhajszolásaként –, hogy a rómaiak Traianus alatt meghódították „Dáciát” és mielőtt onnan i. sz. 271-ben kivonultak, teljesen latinizálták a területet. A számos későbbi barbár – gót, bolgár, magyar, mongol, török – invázió ellenére a romanizált népesség kitartott Erdélyben: Pascu akadémikus szavaival „a született őslakosok hadserege egyik kezében ekét, a másokban kardot tartva” minden betolakodót távol tartott különböző vezetőik – köztük Drakula – alatt (akit ez a könyv csak közvetve említ). Valóban léteznek latin eredetű helységnevek Erdélyben, de nagyon kis számban és főleg a nagyobb folyók nevéhez kapcsolódva – Marisia (Maros), Alutus (Olt) stb. Anglia számára évszázadokig tartott, míg részben latinizálódott, Gallia és Spanyolország számára a teljes latinizálódás pedig még tovább. Latinizálódhatott-e Erdély 150 év alatt? Csupán egyetlen írott fordítás állítja, hogy volt román népesség Erdélyben az i. sz. IX. század végén, a magyarok érkezésekor – egy névtelen forrás, amit több mint két évszázaddal

az esemény után állítottak össze és egy rövid mondatot tartalmaz, amely szerint a szerző találkozott „Gelou, guidam blacus”. A „Blacus” jelenthet „oláh”-t. De ugyanúgy jelenthet latin keresztényt is – az „olasz” és az „oláh” szó a magyar nyelvben nagyon hasonló, csakúgy, mint a lengyelben (Wlochy, Wlachy). Egy letelepedett román közösségre utaló első írott hivatkozás jócskán a XIII. századból származik, az utolsó kétségkívül római eredetű sír Erdélyben a III. század közepéről. Amikor a rómaiak feladták Daciát a Dunától északra, létrehoztak egy másik „Daciát” a folyótól délre, és itt a birodalom kereszténnyé válásával a latin hatás jóval erősebb gyökerű volt. Római helységnevek találhatók nagy számban Bulgária és Szerbia területén, a középkori szerb dokumentumok megemlítenek egy nomád, birkapásztor népcsoportot, amely a latin dialektust beszéli (leszármazottaik valószínűleg Görögországban és talán Albániában is megtalálhatók, a „kutzo-vlachok”). Ennélfogva valószínűsíthető az a feltevés, hogy a románok ősei a mongol invázió táján, 1241-ben jöttek Erdélybe és ezután szóródtak szét északi irányba. Az Erdély története 301. oldalán határozottan állítja, hogy „a XIII. század eleje előttről sem történeti, sem régészeti, sem toponómiai bizonyíték nincs erdélyi román népesség létezéséről. Az „őshonos lakosság” szláv volt – minden helységnév, amelyben az „orosz” vagy a „rossz” előfordul, erre utal, nem román eredetre. A bolgároknak is számos nyoma van, maga Brassó például. Ennélfogva Erdély eredeti népessége szláv és nem latin, és „a román bevándorlókat egyöntetűen mint hegyipásztorokat kezelik a magyar források”. Az ilyen végkövetkeztetéshez felhasznált érvek némelyike spekulatív, de jól vannak felsorakoztatva és gyakran meggyőzőek. Elmúltak azok az idők, amikor a nemzeti történészek rivalizáló csoportjai kiásták a csatabárdot és összeütközésbe kerültek, állást foglaltak egyik vagy másik faj mellett és az egész területet maguknak követelték: a román történészek kifogásai ezzel az új tudományos munkával kapcsolatban most mégis groteszk túlzásokhoz vezettek.

Más kérdés, hogy a magyar történészek felvilágosultak és a józan ész szellemében viselkedtek. Igaz, itt-ott visszafoghatták volna magukat: Tacitustól azt a részt idézik, amely a dákok teljes becstelenségéről szól; a román hadsereg parancsnoka 1916-ban megjegyzi, hogy csapatai túl lelkesen vonulnak vissza; Ferdinánd király úgy találta, hogy az erdélyi testvérek felszabadító csapataival úgy bántak, mint „ellenséggel”; a Biblia egyik első román anyanyelvű fordítója 1641-ben arról panaszkodik, hogy fordítása általánosan nem lesz érthető, hozzátéve, hogy „nem az én hibám”, hogy a nyelv még mindig nagyon primitív és egymás számára érthetetlen dialektusokból áll. Bizonyos fokú hallgatás tapasztalható a könyvben az 1945 utáni ipari fejlődéssel kapcsolatban és visszhang nélkül maradt Pascu akadémikusnak az a kijelentése, hogy „a nemzetiségi kérdés végleges és egyértelműen megoldódott”. Másrészt viszont, a román hozzájárulás Erdély történelméhez akkora terjedelmet kap, mint a szászoké. A magyar sovinizmust nyíltan elítélik: azokat a mesterkedéseket például, amelyekkel a magyarok saját, a nyelvi kisebbségekről szóló liberális oktatási törvényüket kijátszották. A románokat rossz színben feltüntető epizódokat a könyv elhallgatja (így például az ártatlan magyarok lemészárlását 1848/49-ben) és a román értelmiségieket, akik közül nem egy nagyratörő számár volt, a könyv nagyobb megbecsüléssel tárgyalja, mint amennyit olykor megérdemelnek. (Nem írja meg róluk például, hogy néhányan erőszakos antiszemita voltak.)

A nemzetiségek közötti minden ilyen jellegű nagy csatában mindig van egy megbékélésre utaló reménysugár. Végig a XIX. század során számos ír kereste a közös talajt

azzal az Angliával, amelyet szívük mélyén szerettek, ez igaz volt sok cseh embernek a németekhez való viszonyára is. Erdélyben, a románok és a magyarok között meglepő gyakorisággal történt hasonló dolog. 1867-ben, amikor Magyarország úgyszólván teljes autonómiát szerzett a Habsburg-uralom alatt, csak egy ismert román tiltakozott Erdély és Magyarország uniója ellen – de ez az ember gyenge jellem volt, akit a (román) püspök éppen elbocsátott a balázsfalvi (Blaj) líceumban betöltött nyelvtanári állásából. Egy román, George Barit, számára az oktatási miniszteri tárcát ajánlották fel az első magyar kormányban; még 1916-ban is, amikor a felszabadulás már küszöbön állt, a budapesti és bécsi román képviselők a Habsburgokhoz való hűségüket hangoztatták. Magyar részről mindig sok olyan ember volt – legalábbis az 1880-as évekig –, aki szimpatizált a románokkal: a magyar kormányzók engedélyezték kulturális egyesületüket, az ASTRA-t, a kolozsvári Nemzeti Színház használatát számukra, és eltérően néhány ismert romántól, akik egymással vitatkoztak, az első parlamenti ülésen váratlanul dalversenybe kezdtek. Sok ember – mindhárom nemzetiségből – boldogabban látná Erdélyt Kelet-Svájcnak, mint az ostoba nacionalizmus küzdőterének.

És ha már Svájc szóba került, elsősorban a háborút kell elkerülni, de szükség van a kantonok szervezetére is a nemzetiségek elkülönülése érdekében. És természetesen ez a probléma a mai Romániában: a magyar kisebbséget jogaitól megfosztották, oly módon, hogy az már a nemzetközi figyelmet is felkeltette (egy javaslat is felmerült a bécsi emberjogi konferencián idén márciusban, amelynek kapcsán – tudomásom szerint első ízben – egy kommunista kormány, a magyar egy nem kommunistával, a kanadaival együtt lépett fel). Magyar egyetemre vagy főiskolára csak nyelv és irodalom szakon lehetséges bejutni, a középiskolákat megszüntették, a történelmi emlékek minden fajtáját kiirtották, vagy mint az archívumok esetében, Bukarestbe vitték; Brasov (azelőtt Brassó, még korábban Kronstadt) városi múzeuma a város igazi történetének groteszk paródiája. Ugyanakkor az élet valódi nehézsége, az éhezés, a hideg és a sötétség az egyetlen dolog, ami eredendően nemzetközi maradt a mai Romániában. A sötétség, ha a Román Tudományos Akadémiának ezzel a magas színvonalú tudományos művel szemben tanúsított „túlreagálását” vesszük, úgy tűnik, tovább tart.

Times Literary Supplement
1987. október 2-8.

Erdély története

(*olvasói levelek:*)

1.

Norman Stone kiegyensúlyozott szemléjében, amit a Magyar Tudományos Akadémia által kiadott háromkötetes Erdély története című könyvről írt (TLS 1987. 10. 02-08.) számos ellentmondás és kijelentés fölött átsiklott. A szerzők kétségbe vonják, hogy létezett egy latinizálódott népesség Erdélyben a rómaiak visszavonulása (i. sz. 271) után, és azt állítják, hogy a románok ősei körülbelül a mongol behatolás idején, 1241 táján érkeztek Erdélybe, ugyanakkor azt is állítják, hogy a „latin keresztény” az „oláh” melléknév olvasata, ami Gelou vezérre utal, akit egy névtelen forrás a IX. század végére helyez Erdély-

ben. Stone azt mondja, hogy „az első írásos hivatkozások egy letelepedett román közösségről Erdélyben jócskán a XIII. századból származnak”. Itt feltétlen szükségesnek tűnik megemlíteni, hogy az erdélyi őslakosság korai története hasonlóan homályos; a területre vonatkozó első dokumentum 1075-ből származik és ebben semmi sincs a népesség jellegéről. Az állítás, hogy Erdély eredeti népessége szláv, magában foglalja azt, hogy ez a termékeny, aranyban gazdag terület lakatlan volt a szlávoknak a VI. század első felében történt betelepüléséig. Ezt például én nehezen tudom elhinni. Az, hogy a románok miért a mongol invázió idején, 1241 táján érkeztek Erdélybe, sehol sincs meggyőzően kifejtve. Nincs semmiféle feljegyzés egy ilyen nagyságrendű vándorlásról a Dunától délre abban az időben. Amennyiben elfogadjuk a folyamatos dákoromán jelenlét logikáját Erdély egyes részein a rómaiak kivonulása után, akkor nincs szükség további bonyolult elméletekre egy későbbi román bevándorlásról. Valójában úgy tűnik, hogy a kiváló magyar történész, Makkai László, a második kötet szerkesztője nem osztózik szerzőtársai bizonyosságában azt az állítást illetően, amit Stone professzor idéz az első kötetből, hogy ti. „a XIII. század kezdete előtről nincs semmilyen – történeti, régészeti, toponómiai – bizonyíték arra, hogy román népesség élt Erdélyben”, mivel a *New Hungarian Quarterly* egyik legutóbbi számában közétett írásában elismeri, hogy voltak románok Erdély Hatéges és Fogaras körzeteiben a IX. században. (Vol. XXVII. No 104. Winter 1986. 127. o.)

Terjedelmi megfontolások miatt most csupán két másik dolgot szeretnék megemlíteni a szemléből, csak a második és a harmadik kötetre figyelve. Stone hivatkozik a „Biblia első román fordítására 1641-ben”. Romániai bibliográfiák nem jegyezték fel ilyen fordítást abból az évből (létezik egy kézírásos változat az 1650-es évek közepéről). A teljes Biblia első nyomtatott román fordítása 1688-ból datálódik. A fordítónak tulajdonított idézet a nyelv „primitívségéről” talán egy másik példa arra, amit Stone jóindulatúan úgy jellemez, hogy a szerzők nem tettek lakatot a szájukra. Végül, az az állítása, hogy „sok ember, mindhárom nemzetiségből szívesen látná Erdélyt Kelet-Svájcaként” azokra a nézetekre utal, amelyek a magyarok körében az Erdélyt Romániának ítélő 1920-as trianoni béke után váltak népszerűvé.

Dennis Deletant

(Department of East European Languages and Literatures, School of Slavonic and East European Studies, University of London, Senate House Malet Street, London WC1E 7HU.)

Times Literary Supplement
1987. október 16-22.

2.

Denis Deletant helyesen mutat rá (TLS 10. 16-22.) három fontos dologra, amit az Erdély története című könyvről írt szemléjében Norman Stone figyelmen kívül hagyott, annak ellenére, hogy történeti bizonyítékok vannak az ellenkezőjére. Terjedelmi megfontolások miatt itt nem sorolhatom fel az összes többi tévedést, csupán kettőt – amelyekről itt Londonban bizonyító dokumentumok vannak – kívánok megemlíteni a történelmi tényszerűség érdekében.

„Csupán egyetlen kiemelkedő román ellenezte Erdély Magyarországgal történő unióját (1867-ben) – de ez az ember rossz jellem volt...” – írja Stone professzor. Valójában szinte

minden román vezető szüntelenül tiltakozott az 1863-65-ös országgyűlés elnapolása után. A „rossz jellem”, George Barițiu, Ion Rațiuval közösen dokumentumot készített, amelyet az utóbbi személyesen mutatott be Ferenc József császárnak, aki 1866. december 31-én fogadta őt Bécsben, annak ellenére, hogy Haller gróf, Erdély birodalmi kancellárja erősen ellenezte ezt. Az írást 1493 „értelmiségi” írta alá. Még Sagunak metropolita és követői is erősen elleneztek az unót. A dokumentum aláírását csak azért utasították el, mert úgy gondolták, hogy a császári akaratnak való engedelmesség igazságot fog hozni a románoknak.

Mind közül talán a „Memorandum Mozgalom”-ról szóló fejezet áll a legtávolabb az igazságtól. Benne az áll, hogy a Román Nemzeti Pártot csupán a „fiatalok nyomása” kényszerítette rá a Memorandum betérjesztésére, hogy az „a román politikusokat két táborra osztotta”, hogy „a román társadalmi vezetők tekintélyes része nem állt az akció mögé”, s hogy „a román táboron belüli széthúzás elleplezésére a Memorandumot ellenző román ügyvédek kértek fel a perbe fogottak védelmére”. E fejezet azt állítja továbbá, hogy „az esküdtek nagy többséggel elmarasztalták a vádlottakat”, csakúgy, mint a három bíró közül kettő, akik „a Memorandum, s a vádlottak egész szellemét kívánták elítélni, eleget téve azzal nemcsak a magyar nacionalizmus, hanem valójában a konfrontációt kereső román nemzeti komitité óhajának is”. (Kiemelés tőlem – R. I.) A valóság ezzel szemben az, hogy a Memorandum Mozgalmat voltaképpen az egész román nemzet lelkesen támogatta, nem csupán Erdélyben, de a Liga Culturală révén az Óromán Királyságban is.

A legaggasztóbb az, hogy e szépen nyomtatott, vastos kötetek célja, úgy tűnik nem más, minthogy Erdély történetét a régóta dédelgetett koncepció jegyében szándékkal újrafogalmazzák, úgy, ahogyan azt a magyarok látják.

Ioan Rațiu

54-52 Regent Street, London W1

Times Literary Supplement

1987. november. 27.

3.

Ion Rațiu kifogásolja, hogy a Magyar Tudományos Akadémia által kiadott háromkötetes Erdély története nem más, mint a téma feldolgozása úgy, „ahogy azt a magyarok látják”. Mi más lehetne? A kérdés az, hogy a szerzők tettek-e erőfeszítéseket azért, hogy pártatlan feldolgozás szülessen. Ez az erőfeszítés mindenki számára nyilvánvaló – de sajnos csak magyar nyelven. Rațiu úr utal arra, hogy a könyv elhallgatja a román ellenzék létét Erdélynek Romániával való uniója kapcsán. Ha volna olyan szíves és felütné a harmadik kötetet az 1503-1506 oldalakon, akkor megtalálná azt a nagyon részletes elemzést, ami az unió román és szász ellenzékéről szól. Az ilyen tévedések miatt egyre fontosabb, hogy ez a nélkülözhetetlen könyv angolul is megjelenjen.

L. Peter

(School of Slavonic and East European Studies, University of London Senate House, Malet Street, London WC1.)

Times Literary Supplement

1987. november 27.

Jön! Jön! Jön! Jön! Jön! Jön! Jön! Jön! Jön! Jön! Jön! Jön! Jön! Jön! Jön! Jön!

Ion Mihai Pacepa

Red Horizons

Az Egyesült Államokban 1987 decemberében napvilágot látott az idei év várhatóan egyik legnagyobb bestsellere, Ion Mihai Pacepa Red Horizons (Vörös láthatárok) című könyve. A dolog önmagában nem lenne akkora esemény – az USA-ban évente százezrekre jelennek meg a kommunista rendszereket elemző, bíráló kötetek – de a Regnery Gateway kiadó 446 oldalas könyve a maga nemében mégis unikum. Szerzője ugyanis az a Pacepa, aki 1978-as külföldre meneküléséig a Securitate, a román titkosrendőrség külügyekkel foglalkozó részlegének főnöke volt. A könyv alcíme is erre utal: Egy kommunista kémfőnök emlékei. A szerző – beosztásánál fogva – a legelső körből alakította és figyelhette meg a diktatúra működését. Mint Ceaușescu egyik bizalmasa, szinte minden fontos kül- és belpolitikai eseményen jelen volt. Olyan műhelytitkok birtokában volt, hogy hirtelen és meglepő távozása után szinte az egész Securitate-t át kellett szervezni. És mivel azt is tudja, hogyan „likvidáltak” illegálisan emigrált román állampolgárokat saját beosztottjai, jó oka van arra, hogy máig ismeretlen helyen, új személyazonossággal és arccal éljen az USA-ban. Emlékiratainak megjelenését jó ideje várták már, a megelőző hírverés is igen nagy volt. A könyv több is, kevesebb is annál, mint amire számíthattunk a szerző személye alapján. Pacepa megpróbál tárgyilagosan, érzelmektől mentesen felidézni sok fontos eseményt, olykor a legapróbb részletekig. Ha igaz amit magáról ír – tudniillik, hogy édesapja gyermekkorában a telefonkönyvet magoltatta be vele memóriagyakorlatként –, akkor szavahihetőségében aligha kételkedhetünk. Bár a sztorik néhol kozmetikázottnak tűnnek – főleg ami a szerző saját szerepét illeti –, alapvető, soha napvilágot nem látott információk birtokosai lehetünk a könyv olvasása közben. Néhány érdekesebb, szemmel láthatóan az amerikai olvasóközönség ízléséhez igazított fejezetcím: „Hogyan lopjunk amerikai technológiát?”, „Olaj, zsidók és németek, a legjobb exportcikkünk”, „A csempészhalózat”, „Gyűlölet a magyarokkal szemben”, „Akció a Szabad Európa Rádió ellen”, „Látogatás Títónál”, „Hogyan tartsunk megfigyelés alatt egy egész népet”? stb. Szerkesztőségünknek szándékában áll folytatásokban részleteket közölni a könyvből, elsősorban azokat a fejezeteket, amelyek a magyar nemzetiséggel és az állami elnyomó gépezet működésével foglalkoznak. A könyv hangnemének érzékeltetése céljából elsőként egy rövidebb részt közlünk a II. fejezet végéről, amelynek címe:

Nicu osztrigái...

Ez a vacsora más volt, mint a többi. Andrei legszebb álmának valóra válását ünnepelte, külügyminiszter lett. Meghívta Ceaușescu fiát, Nicut, régi barátját, Cornel Burticát, akit ugyanezen a napon neveztek ki külkereskedelmi miniszternek, Dimitriu Popescut, a KB propagandaügyekért felelős titkárát, és annak legjobb barátját, Cornel Pacoste külügyminiszter-helyettest.

Az ünnepség a párt külföldi delegációk számára fenntartott vendégházában folyt, egy hatalmas téglalapú épületben egy gondozott park közepén. Röviddel éjfél után érkeztem

meg. Mikor Andrei kijött, hogy üdvözljön, már elég bizonytalanul állt a lábán, ami biztos jele volt annak, hogy a parti már nem tart sokáig. Önfenntartási ösztöne mindig azt diktálta, hogy saját ellenőrzése alatt tartson minden ilyen vacsorát. Nicu éppen Scotch whisky próbált egy üvegből Pacoste fülébe önteni. Amikor részeg, Nicu mindig vagy szélsőséges, vagy agresszív.

„Kém van közöttünk” – kiáltotta Nicu, amikor meglátott. Néhány kortyot húzott az üvegből, majd megpróbálta lépteit felém irányítani. „Hadd csókoljam meg a mi meszterkémünket. Gyerünk, tábornokom”. Nicu tovább tántorgott felém, miközben sikertelenül próbálta Andreit a falnak nyomni. Bár egyforma magasak, Andrei sokkal erősebb felépítésű.

Popescu magához hívott. Szokatlanul intelligens ember, akit Ceaușescu propagandazseninek tartott. 1968-as felfedezése óta ő írta Ceaușescu beszédeinek többségét, ezért mindig meg tudta őrizni pozícióját. Gógós és erőszakos figura, aki arról híres, milyen lekezelő és kegyetlen tud lenni beosztottjaival. „Ne kérdezd miért” – szokta mondani egy utasítás kiadása után –, „csak tedd, amit mondok. Én vagyok az urad.” A pártaktivisták körében ezért terjedt el a Lord Popescu elnevezés, amire büszke volt. Amikor Andrei először hívta meg vacsorára, azzal a feltétellel fogadta el, ha van a háznál Mateus rosé bor. Andrei szerzett, és azóta közeli jó barátok.

„Beszéltem Burticával az Elvtárs (Ceaușescu) washingtoni látogatásáról. Szükségünk van a tanácsára” – mondta Popescu.

„Itt vagyok, Lordom, de éhes vagyok.”

„Osztrigát a tábornoknak” – kiáltotta Nicu, és egy tálcaival hangosan ütögte az asztal sarkát, hogy felhívja magára a pincér figyelmét.

„Négy tucatot, jéggel. Hol vagy, te barom? – üvöltött a pincérnek és egy üveget dobott felé, ami annak feje mellett a falnak csapódott. Egy másik pincér jött be az italommal. „Szeretnék inni új külügyminiszterünkre” – mondtam, hogy felhívjam Andrei figyelmét. „Hip, hip, hurrá! A legjobb külügyminiszterre és az én legjobb barátomra” – kiabálta Nicu talpra állva, de bizonytalanul egyensúlyozva. Andrei széke mögé állt és énekelni kezdett: „Happy Birthday to You”, miközben folyamatosan öntötte a whiskyt Andrei fejére. „Ha az öregem feldobja a talpát és az öreglány is eltűnik, miniszterelnököt csinállok belőled. Pacea, belőled meg külügyminisztert. Ti mind a barátaim vagytok.”

Egyik kezével az asztalra támaszkodva, a másikkal a whiskyt törölgetve az arcáról, Andrei felállt. „Először is, szeretném megköszönni Ceaușescu elvtárs bizalmát és most itt fián és önökön keresztül biztosítom arról, hogy nem leszek méltatlan erre a bizalomra. Másodsor, szeretném megköszönni a Kommunista Pártnak a segítségét abban, hogy pályafutásom csúcsára jutottam.” Alkoholmámorban, a fejről csöpögő whiskyvel Andrei szájalmas látvány volt – nagyon különbözött attól az embertől, aki az irodájában volt.

Egy pincér jött be, ezüsttálcaja telerakva osztrigával. „Tedd ide, középre” – parancsolta Nicu az asztalra mutatva. „Van rajtuk valami ízesítő?”

„Csak frissek és nyersek, Nicu elvtárs” – válaszolta a pincér.

„Ízesítés kell nekik, te hülye. Ez nem cicaparti, hanem egy VIP-klub.” Felmászott az asztalra és vizelni kezdett, gondosan ügyelve arra, hogy minden osztriga „ízesítve” legyen. „Gyerünk, elvtársak, együnk egy kis osztrigát” – sürgette a vendégeket, miközben sikertelenül próbált felemelni magának egyet. Andreinek és Pacostenak jó időbe került, amíg sikerült Nicut visszaültetni a székébe. „Senki sem eszik? Senkinek sem ízlik az ízesi-

tésem? Senkinek? Akkor lemosom.” És Nicu elkezdte a szódásüveggel fröcskölni az osztrigákat és azokat, akik az asztal túloldalán még ültek. Andrei és Pacoste félrészegen mindezt nagyon mulatságosnak találták. A Lord és Burtica próbálta védeni magát, amennyire lehetett.

Három óra körül végül befejeződött a parti. Két pincérnek és három sofőrnek szerzett nehéz perceket, amíg Andreit és Pacostet a kocsikba tudták tenni. Én Burticával és a Lorddal mentem el, mindketten énekeltek, de járni még tudtak. Nicut otthagytuk, éppen egy pincérnőt nyomott az asztal sarkának, miközben letépte a blúzát. „Meg akarlak b...ni itt. Itt, ezen az asztalon, te ringyó.”

[Fordította: Nagy Zsolt]

Pro memoria

Márton Áron erdélyi püspök szózata papjaihoz.
(Elmondta: Kolozsvárott, 1944. május 18-án
a Szent Mihály templomban.)

Márton Áron püspök, amióta a bécsi döntés kettészakította Erdélyt, először mondott ilyen ünnepélyes szentbeszédet, amelyen a város polgári és katonai vezetősége is jelen volt. Beszédét állva hallgatták végig.

Isten jóságából föladtam a szent papi rendet fiatal testvéreimnek s ez alkalommal most felszentelt testvéreimhez, de egyúttal összes papjaimhoz kívánok szólani, arról a kötelességről és magatartásról, amelyet a jelen körülmények között hangsúlyozni szükségesnek látok.

A világ a gyűlölet és ellenségeskedés tüzeiben ég – amint a szentséges Atyának békeimádsága is mondja – saját gonoszságának áldozataként.

Az Egyház – híven isteni alapítójának parancsához – a felebaráti szeretet következetes vállalásával és szorgalmazásával tudatosította az emberi nem egységének egyetlen nagy családba való tartozásának gondolatát. Üldöztetéseket kellett magára vennie, de magára vette. Évszázadok nevelőmunkájába, erőfeszítésébe került, de a nehézségektől nem riadt vissza, csakhogy a rabszolgá és szabad pogány közti különbséget megszüntesse és hogy ezen túlmenően a különböző fajú, nyelvű és színű népeket a különböző és sokszor elválasztó tulajdonságok ellenére az embertestvériség egyetlen gondolatába egyesítse.

Az Egyház állásfoglalása és következetes magatartása a felebaráti szeretet pozitív parancsa mellett indokolása a kereszténység alapvető hittételének, amely szerint mindnyájan Isten gyermekei és Krisztusban mindnyájan testvérek vagyunk.

A világ mind a kettőt megtagadta, úgy elméletben és inkább a gyakorlatban. Elvetette az Istengyermekség s még inkább a Krisztusban testvériség gondolatát hangzatos és megtévesztő elméletek hirdetésével, a tudomány nevében. Ellene dolgozott a felebaráti szeretet érvényesülésének a különböző címek alatt szervezett érdekek egyoldalú és igazságtalan túlhajtásával s nemegyszer szent igék nevében.

Nincs időnk és talán nem is helyénvaló, hogy ezekkel perbe szálljunk. Ahol szenvedélyekkel és elfogultsággal állunk szemben, ott a józan érvelés nem sokat segít. S a lelki vakság ellen is Isten kegyelme az egyedül hatásos gyógyszer. Az elméleteket pedig, bármilyen időtállóknak is hirdessék azokat, eltemetik az újabb elméletek.

Számunkra azonban, tisztelendő Testvéreim változatlanul érvényben van szent hitünk alaptétele a felebaráti szeretet parancsának nyílt vállalására és érvényesítésére, ami ma inkább kötelességünk, mint a nyugalmas időkben. Az ádáz ellenségeskedés szívettépő zűrzavarában, amikor a halálgépek félelmetes motollái nemzedékeket tépnek ki az emberiség testéből és sodornak bele az immár ötödik éve a sötétben hömpölygő roppant halálfolyamba, amikor az emberiség örök értékei, az emberi szellem nagy lángolásainak, erőfeszítéseinek hősi és szent felbuzdulásainak emlékei égnak hamuvá és omlanak porba egyik napról a másikra, amikor a végzetes vihar ítéletes zúgásában népek

reszketnek jövő sorsuk miatt, Krisztus papjának elutasíthatatlan kötelessége, hogy az igazság mellett kiálljon és az emberben, bármilyen hitet valljon és nyelvet beszéljen, a testvért nézze.

Kötelez erre, tisztelendő Testvéreim, a keresztyén cím, amelyet annyiszor használnak fel igen különböző értelmezéssel jelszó gyanánt. Aki a felebarátja ellen vét, vesztélyezteteti a keresztyénység kétezer éves munkájának egyik nagy eredményét, az emberek testvériségének gondolatát. Nem keresztyén, hanem pogány szellemben jár el, s – akarva, nem akarva – csatlakozik azokhoz a törekvésekhez, amelyek fajokra, elkülönült társadalmi osztályokra és önző szövetkezésekre bontották, egymással szembe állították és kibékíthetetlen ellenségeskedésekbe hajtották a népeket. Aki a felebaráti viszonyt az emberek egyik csoportjától bármilyen megfontolások alapján elvitatja, magára vonja az ítéletet, hogy adott esetben őt úgy tekintsék, „mint pogányt és vámost”, ami az Evangélium nyelvén törvényenkívüliséget jelent.

Kötelez a bátor kiállásra az ifjúság várakozása. Az ifjúság az eszmék, jelszavak és szervezkedés összevisszaságában, a fegyverek zaja mellett az élet más síkjain: az erkölcs, társadalom, politika, sőt tudomány síkjain is uralkodó zűrzavarban zúgó fejjel, tétován áll, és igazságra szomjas és tiszta eszményért hevülő lélekkel figyeli, honnan hangzik föl a tisztán csengő ige, amelyhez a csalódás veszélye és kockázatai nélkül lehet csatlakozni. Várakozva nézi, hol tűnik elő valóságként – a szélkakasok és alkalmi színváltozások tarkaságából – az a határozott magatartás, amely tiszteletre méltó és követésre érdemes.

Kötelez a jó szándékú emberek tömege, akik a vesztélyt, amelybe a háború a művelt világgal együtt belesodort, egész fenyegető komorságában látják a megoldásra váró kérdéseket s a megoldás helyes, mert a körülményekből következő helyes sorrendjét józanul tisztázták. S akik készek nagy áldozatokra, tehetségük, tudásuk, lelki erejük és munkájuk átadására, ha a nagy érdekek szolgálatában az erkölcsi alapot és felelősséget látják.

Végül kötelez, tisztelendő Testvéreim, utolsó elalkudhatatlan kincsünk, a népünk becsülete. A nép mindenütt az igazságos jogon, a mindenkire egyformán alkalmazott törvényeken és a mindenki iránt megnyilvánuló szereteten épült rendre vágyik, mert vele született jogérzékével és időtlen tapasztalataiból tudja, hogy ez adja meg életének azt a biztos keretét, amelyben magáért, családjáért és a közösség javáért is nyugodtan dolgozhatnak. Népünknek nem tulajdonsága az ellenségeskedés. Újabban is tanújelét adta meghatóan, hogy bajba jutott embereket, ha más nép fiai is azok, mennyi megértéssel, szeretettel és megértő készséggel tud felkarolni. És a legnagyobb áldozatokat mindig ő hozza. Ha nagy veszélyeket kellett elhárítani, pénzét, munkáját, vérért adta oda a szent cél védelmére. Most is keleten a testéből épít falat, hogy a tűzhelyeit fenyegető ellenséget feltartóztassa. Méltán várja tehát, amíg ő harcol, dolgozik és adózik, az otthoni élet felelős hordozói s az erkölcs és vallás hivatott képviselői a jog, igazság és szeretet parancsai szerint lássák el tisztüket.

(E helyen püspöki jelvényeit letéve folytatta beszédét.)

Értesültem, hogy híveim, az egyházmege legkeletibb határától kezdve, mélységes megdöbbenéssel fogadták ismert személyiségek szabadságának a korlátozásáról és bizonytalan sorsáról elterjedt híreket, és ugyanúgy aggodalommal kísérték a zsidók ellen az utóbbi időkben végrehajtott intézkedéseket. Örömmel hallottam híveimnek azt az erkölcsös felfogását, véleményét és ítéletét és főpásztori büszkeséggel említem föl, mert ez a széles tömegnek a felfogása, véleménye és ítélete, s egyúttal örvendetes jele

annak, hogy az igaz katolikus szellem mélyen benne gyökerezik és ma is eleven erőként él népünk lelkében. Fiai a keleti határokon az embertelen szovjet rendszer betörése ellen harcolnak, városaink és ipartelegeink védtelen lakói az angolszász hatalom bombázásaiban egy másik embertelenség fájdalmait szenvedik. Megérti, hogy a rendkívüli körülmények rendkívüli intézkedéseket váltanak ki, keresztény érzéke azonban ösztönösen tiltakozik, ha ugyanakkor itthon tapasztalja, hogy emberekben az emberi személy méltóságát megalázzák és embereket emberi jogaikban vagy emberi jogaik védelmében korlátoznak véleményük vagy vallási mivoltuk miatt.

Kedves Fiaim! Két hónappal ezelőtt, amikor a szerepadságot adtam föl Nektek, azt mondtam, lehet, hogy a vértanúságra avatlak föl titeket. S ezt megismétlem most is. Lehet, hogy üldöztetésekkel kell elszennvednetek, lehet, hogy gúnyolni és sárral fognak megdobálni, lehet, hogy hála és elismerés helyett hálátlanság lesz a fizetségtek. De a szent hivatalunkkal járó kötelességek teljesítésétől nem riaszthat vissza sem a börtön, sem emberi tekintetek. Az igazság védelmében és a szeretet szolgálatában, az üldöztetés és a börtön nem szégyen, hanem dicsőség.

Krisztus követségében jártok, induljatok hát útnak bátran, fölemelt fejjel és elszánt lélekkel. Legyetek az igazság védői és a szeretet apostolai. Közvetítsetek az Isten és az ember között. A szentmise áldozat és szentségek erejével nyissátok meg az eget és hozátok le, közvetítsetek bőségben a beteg emberiség számára az Isten gyógyító kegyelmét és megváltó irgalmát. Legyetek a bénának lába, a vaknak szeme, az árvának, szegénynek, az elesett és szenvedő emberek nagy tömegének gondviselő atyja. Vállaljátok a gondjaitokra bízott hívek küzdelmes életét, sorsát és bajait. És álljatok az őrhelyen, ahová küldtetek, hősi elszántsággal a legnagyobb veszély idején is.

Útravalóul az Isten nevében főpásztori áldásomat adom s hiszem, hogy a hívek imádsága, az Istennel kibékült lelkek, fölemelt emberek hálája fogja kísérni munkátokat.

Úgy legyen! Amen.

[*A székesfehérvári püspöki könyvtárban őrzött, eredeti gépiratos példány alapján.*]

Jövevényszavak

Vári Attila

Szülőföldem – Afrika

Kevés magyar író mondhatja el magáról azt, amit én – szülőföldem Afrika.

Apám állomásfőnök volt, vagy forgalmista, mégis mintha főnök lett volna, mert az emberek főnöknek szólították, abban a faluban, ahol először láttam krokodilbőrt és antilopfejet, elefántagyarat, döggkeselyűt, és ahol hiteles forrásból, apámtól hallottam, hogy a szárított varacskosdisznó bőrét hogyan kell kiteríteni ahhoz, hogy az embert megvédje a természetől s a mézkalauzmadarat hogyan kell meglesni.

Az állomás bizonyos függetlenséget jelentett. Csak azok jöttek hozzánk, akiket anyámék meghívtak, s mi is csak a szolgáló kíséretében mehettünk el Kristófékhoz játszani vagy a dombra, ahol Vili eregette sárkányait.

Amikor a hintalovamat kaptam, akkor éltem át életemben először a rabszolgapiacra ketreceibe zsúfolt emberek összes érzéseit, mert délután beállított apámhoz az egyik hosszú, olajos hajú férfi azok közül, akik néha egészen a sínekig merészkedtek sovány teheneikkel és vörös szőrű kecskéikkel, s a nővérem, akiben hetvenezer ördög lakott, s akinek kedvenc szórakozása volt, ha megírkathatott, titokzatosan közölte, Dzsoszkuca azért jött apámhoz, hogy engem megvegyen, és láttam is, amint a zsákból előszed néhány köteg pénzt, de apám nem akart tárgyalni vele, szabályosan kidobta, és láttam, Dzsoszkuca fenyegetőzik. (Csak évtizedek múlva tudtam meg, azért jött a hatalmas nomád cigány, mert vissza akarta szerezni azt a gépfegyvert, amelyet rokona, részegen az állomásban veszteglő tehervonat egyik vagonja alatt hagyott.)

Akkor kaptam a háromkerekűmet és a fehér kalapomat, s a kerítés körül ólalkodó félmeztelen gyerekek köpködése elől az udvar végébe menekültem, ahol valamilyen vörös virágok és fehér levelű bokrok nőttek.

Este, lefekvés előtt apám a Kilimandzsáróról mesélt és arról, hogyan menekültek meg egyik barátjával, amikor egy vad törzs varázslója elfogatta őket. Hogy milyen ravasz fogásokat eszelt ki a varázsló, és hogyan birkózott apám az anyatigrissel, aminek nyomát még mindig az arcán viseli.

(Néha egészen bizonytalan vagyok abban, mi az, amit én éltem át és mi az, amit apám vagy nagyapám mesélt.)

Órák, hosszú percek telnek el, amíg apósom, akivel az első világháborús emlékeinket szoktuk megosztani, homlokára csapva azt mondja: „te honnan a fenéből tudod”, aztán rögtön így folytatja: „emlékszel, ezerkilencszáz-tizenkilencben...”

De afrikai napjainkra emlékszem. Félmeztelen kisfiú hozott egyszer egy kitömött antilopfejet és azt mondta, nekem adja, ha engedem, hogy ő is menjen egyszer a játékautómon, aztán az öregasszony, aki a szolgálónknak szokott segíteni a mosásnál, azt mondta anyámnak, egy zacskó lisztért hoz nekünk egy elefántagyarat vagy egy szőnyegnek való oroszlánbőrt.

Egy reggel megérkezett a tábornok, akinek apám volt a teljhatalmú megbízottja, s a pisztolyt az asztalra csapva követelte az elszámolást. Nem tudom, hogy is hívták, mert nem tudtam kimondani az igazi nevét. Nemrég mesélte el apám, hogy a világháborúban szerzett sebét és pótolhatatlan vérvesztését honorálta a kormány azzal a hatvanhektáros mintabirtokkal, amelyen állandó jelleggel pálinkának való nyersanyagot akart termeszteni, s hogy a pisztolyos elszámolások csak elköltözésünkkel értek véget.

Nincs igazi szülőföldem, mint ahogy azoknak a gyerekeknek sincs, akik egy hajón vagy egy repülő fedélzetén születnek.

Amikor nyáron megérezem a felforrósodott talpfák szagát, a sínen egyensúlyozva számolom a sínszegeket, vagy amikor a régi gőzmozdonyok csatlós kerekeit nézem, a szerkocsik szakadozott ponyváját, vagy egy áthaladó gyorsvonat ablakából, mely soha nem áll meg a falusi állomásokon, meglátom a forgalmista piros sapkáját s a főnöki lakás kerítéséhez tapasztott arcú, integető gyerekeket, ugyanazt érzem, mint barátaim a szülőfalujukba hazatérve, ahol már nem merik tegezni őket, de ahol mégis repülni tudtak valaha a lovak, ahol elállt a jégverés a harangzúgástól, de leginkább attól, ha a fejszével keresztet rajzoltak az udvar gyepére.

Nincs igazi szülőföld, csak nosztalgia van. A felnőtt felelősség előli elvágyódása a gyermekkor tiszta mivű meséibe – a Zambezi sodró suhatagai között bukdácsoló lélekvesztőbe, melynek evezőjét édesapám tartotta a kezében, s e kirándulások minden veszély ellenére is csak a kalandvágyat növelték bennem, nem a kalandtól való menekülést, mert íme itt vagyok, oroszlánvadászatokon csütörtököt mondó puskák, sivatagban kilyukadt víztartályok ellenére is. És én hittem is minden szavát, csak az volt a szörnyű, hogy minden kirándulása és minden története azzal fejeződött be: „akkor a sűrű trópusi zápor lemosta arcomról a fekete festéket...”, vagy „akkor a moszkítók csipéseit vakargattam és ledörzsöltem magamról a festéket, s a feketék rögtön észrevették, hogy fehér ember került közéjük. Még az a szerencse, hogy gyorsabb voltam, mint ők”.

Én néger akartam lenni, hogy végignézhessem a nagy Oroszlánszertartást és a Krokodilbirkózást, és a néger gyerekekkel együtt lovagolgassak zebraháton, s a griffmadárfészekből együtt lophassuk ki a gyémánttojásokat.

De aztán azt hallottam, hogy ha néger leszek (ami hitem szerint könnyebb lenne, mint átbújni a szívárvány alatt, ami tudvalevően a lánnyá változás egyetlen módja) – tehát ha néger lennék, nem mehetnék olyan országokba, ahol üldözik a négereket.

Így lettem író.

Azt hiszem, kevés magyar író mondhatja el azt, amit én: szülőföldem Afrika.

1946. március harmadikán születtem a Maros megyei Sáromberkén, ahol az afrikai vadásútjairól híres Teleki hagyatékát árulták kupa lisztért a cigányok, s ahol Szabédi László ismerkedett gyermekként az áthaladó vonatok váltón, sínvégeken kattogó végzetes zenéjével.

Bőröm fehér, állampolgárságom román, anyanyelvem magyar; érzelmeimben néger, vallásomat tekintve protestáns vagyok, ezért villámsújtás számomra a világ minden olyan híre, mely arról értesít, hogy valahol valakik csupán előítéletek miatt nyomnak el vagy irtanak ki közösségeket.

(Részlet a szerző Holtak könyve című – Bp., 1987. Szépirodalmi – legújabb kötetéből)

Más...

Átadták a Bethlen-díjakat

(Összeállításunkat az Erdélyi Magyar Hírügynökség jelentésének felhasználásával készítettük – a Szerk.)

1987. november 2-án, 18 órakor a Budavári Palota aulájában ünnepélyes keretek között átadták a Bethlen Alapítvány idei díjait.

A Szabó T. Attila kolozsvári (Cluj Napoca/Klausenburg) nyelvészprofesszornak posztumusz odaítélt kitüntetését, annak Budapesten élő fia, Szabó T. Ádám vette át. A laudációt Vekerdi László mondotta.

Zbigniew Herbert díjazott lengyel költőt, aki súlyos betegsége miatt nem tudott jelen lenni, Tadeusz Szima, a Tygodnik Powszechny (Krakkó) szerkesztője képviselte; a laudációt pedig Csoóri Sándor tartotta.

A harmadik kitüntetett, Király Károly sem vehette át személyesen a díjat, minthogy a román hatóságok már évek óta nem adnak útlevelet az erdélyi magyarság eme kiemelkedő ellenzéki politikusának. Díját, mely ötvenezer forintot, egy díszes oklevelet, valamint a Fekete Gábor alkotta plakettet foglalja magában, az alapítvány kuratóriuma letétbe helyezte. Király Károly tiszteletére Für Lajos mondott laudációt.

SZABÓ T. ATTILA

(Fehéregyháza 1906 – Kolozsvár 1987) nyelvész, népryelvkutató. 1932-től középiskolai tanár, 1936-tól levéltárosként dolgozott. 1940-ben kinevezték a kolozsvári egyetem professzorává. Az 1950-es években – politikai okokból – eltávolították állásából. 1976-ban az MTA tiszteletbeli tagjává választották. Életművének az Erdélyi Szótörténeti Tárat tekintik, melynek eddig négy kötete jelent meg. (1975, 1978, 1982, 1984.). Számos kisebb munkájában is az erdélyi irodalmi nyelv fejlődését dolgozta fel (Anyanyelvünk életéből, 1970; A szó és az ember, 1971; Nyelv és múlt, 1972; Nép és nyelv, 1930).

ZBIGNIEW HERBERT

(Lwów, 1924 -) lengyel költő, drámaíró, műfordító. A toruni egyetemen jogot végzett, majd Krakkóban és Varsóban folytatta tanulmányait. Első versei 1948-ban jelentek meg, első kötete 1956-ban, 1965-71-ig Nyugat-Európában élt. Művészetében fontos helyet kaptak a magyarság XX. századi sorsfordulói. Emberi és politikai magatartásával Közép-Európa népeinek szolidaritását igyekezett hirdetni, példázni s hitelesíteni. Magyarországon eddig megjelent kötetei: Barbár a kertben, 1976; Az angyal kihallgatása, Helikon, 1979.

KIRÁLY KÁROLY

(1930 -) A romániai magyar kisebbség egyik vezető ellenzéki politikus, közgazdász. Elvégezte a moszkvai pártfőiskolát. Gyors politikai karriert futott be. Kovászna megyei első titkár lett, 1975-ig a Központi Bizottság tagja. 1972-ben kritizálta először Bukarest

nemzetiségi politikáját s lemondott Politikai Végrehajtó Bizottsági póttagaságáról. 1977 júniusától több memorandumban emelte fel szavát a magyarságot sújtó erőszakos asszimiláció, a foglalkoztatás, a kultúra és oktatás terén elszenvedett hátrányos megkülönböztetés ellen. Tiltakozása nagy nyugati lapokban is publicitást kapott. 1978 februárjában Karánsebest jelölték ki kényszerlakhelyéül, ahol a bútorgyár igazgatója volt. Októberben térhetett vissza Marosvásárhelyre, s az ottani konzervgyár vezetője lett. 1980 februárjában ismét Ilie Verdeț miniszterelnökhöz fordult tiltakozásával a magyar nemzetiség változatlanul súlyos helyzetével kapcsolatban. 1985-ben Szócs Gézával és Dorin Tudorannal együtt aláírta azt a nyilatkozatot, melyben javasolták, hogy az ENSZ-nek legyen a világ nemzeti kisebbségeivel törődő külön szervezete.

A brassói események és következményei

Erdélyi Magyar Hírügynökség 120/1987
Brassó, Bukarest, 1987. november 21.

November 15-én, vasárnap, a helyhatósági (tanácsi) választások napján Brassóban (Brasov/Kronstadt) több ezren tüntettek a Ceaușescu-rezsim ellen. A tömeg megrohmozta a helyi pártszékházat és a megyei tanácsházat, melyeket aztán feldúlt, az ott található pártfunkcionáriusokat pedig megverte. A tüntetők a város főterén összetaposták, majd széttépték a gyűlölt államfő portréit, az épületre rendszerellenes jelszavakat festettek és betörték a város sétálóutcáján az üzletek kirakatait.

Az események előzményéhez tartozik, hogy a Steagul Roșu (Vörös Zászló) nevű brassói traktorgyár munkásai – november 14-én, szombaton – összetörték a vállalat több szerelőcsarnokában a gépeket, tiltakozásul, mert az üzem vezetősége – a terv teljesítésének indokával – éjszakai műszakra tartotta vissza őket. Tudni kell még, hogy a gyár dolgozó az elmúlt három hónapban nem kapták meg fizetésüket, illetve egyes részlegeken csak a bérek töredékét osztották ki. A nyár elején pedig közölték a munkásokkal, hogy racionalizálás miatt, 30-40%-ukat a közeljövőben el fogják bocsátani.

15-én reggel hét órakor mintegy 300 munkást buszon szállítottak a szavazóhelyre, egy közeli iskolába, ahol azok – felújítva előző napi tiltakozásukat – feldöntötték a szavazócédulák számára felállított urnát és kövekkel bevették az iskola ablakait. Amikor egy tanárnő arra kérte őket, hogy ezt ne folytassák, mert következő nap a gyerekek megfagnak az amúgy is fűtetlen épületben, a 300 ember megindult a belváros felé. A tüntetők egy múlt századi román hazafias dalt, a „Deșteaptă-te române”-t énekeltek, s mire beértek a városközpontba, számuk mintegy 3000-4000 főre duzzadt.

Jelentések szerint a párház biztonsági emberei már az első percekben értesítették Bukarestet, de tévesen mintegy 30 000 emberről számoltak be, s így a belügyminisztérium a hadsereget próbálta mozgósítani a tüntetés letörésére. Annál is inkább, mert a rendőrök nagy része a város különböző pontjain, illetve vidéken volt szétszórva, a választások zavartalan lebonyolítására ügyelve. Miután Bukarest értesült, hogy csak mintegy 3000-4000 ember vesz részt a tüntetésben, utasította a megyei rendőrséget, hogy a meglévő erőkkel avatkozzék be.

A helyszínre mintegy kétórás késéssel megérkező pár száz rendőrtől a parancsnokság előzőleg elvette a löfegyvereket, nehogy azok a tüntetők kezébe kerüljenek. A tüntetés felszámolása vízágyúkkal és könnyfakasztó gránátokkal történt, és a mellékutcákba szorított tömeget alig fél óra alatt sikerült felosztatni.

A biztonsági erők a várost azonnal hermetikusan lezárták. A hétfőn munkába induló vidéki ingázókat visszafordították, illetve ha erre már nem volt mód, akkor megfenyegették őket, nehogy információkat szolgáltatassanak az eseményekről, illetve a látottakról.

A letartóztatások reggel kezdődtek el. Ezzel kapcsolatban Brassó-szerte két szélsőséges számot emlegetnek. Egyes vélemények szerint a letartóztatottak száma 90, más vélemények szerint e szám elérheti a 2000-et. Megbízható bukaresti források szerint valószínűleg négyszázan (400) lehetnek, akiket hétfőn és a rákövetkező négy napon letartóztattak és Bukarestbe szállítottak, ahol azonnal brutálisan összeverték őket.

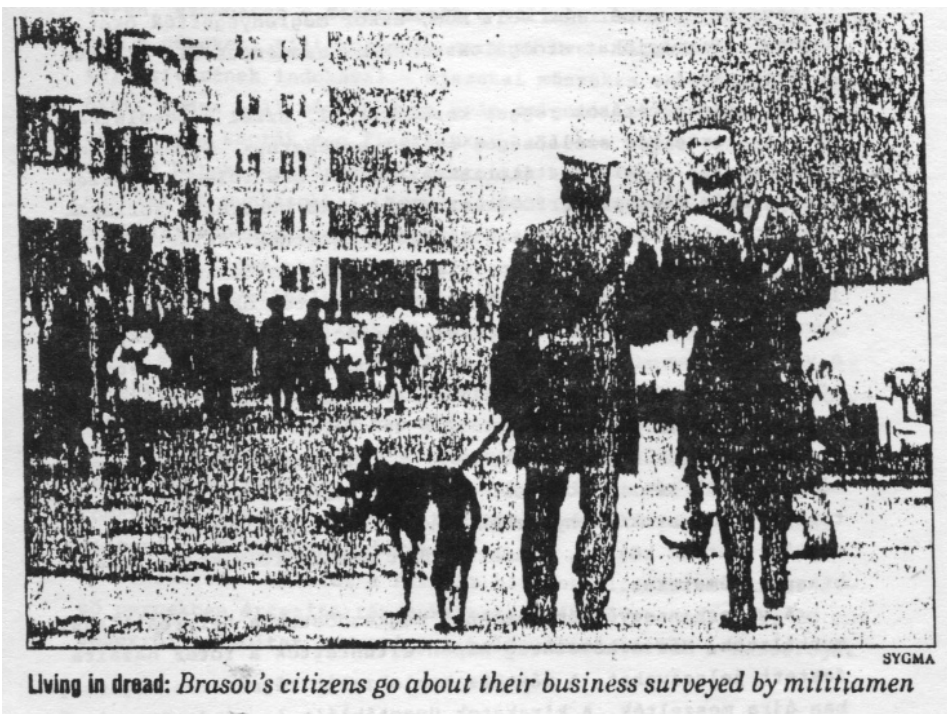
Ugyanezen források és a családoktól nyert információk azt állítják, hogy a vádpontokban – egyelőre – nem szerepelnek politikai természetű kitételek. A legtöbbjüket „vandalizmussal” és „huliganizmussal” vádolják.

További jellemző adalék, hogy a tüntetésben többnyire románok vettek részt. Sok volt azonban a német nemzetiséghez tartozó is. Magyarok elenyészően kevesen voltak. Ugyanakkor a letartóztatottak között, számarányukat messze fölülmúlva találni brassói németeket.

A városban egyébként azonnal megkezdődtek a helyreállítási munkálatok. Már a következő napon eltüntették a főtér házaira festett jelszavakat. A pártház homlokzatát kétféle méter magasban újrameszelték. A kirakatok üvegtábláit is mindenütt pótolták. Az épületek – a pártház és a tanácsház – belsejében azonban még folynak a munkálatok.

Brassóban jelenleg nyugalom uralkodik. November 15. óta nem volt áramszünet. Sőt az utcákat éjszaka is világítják, természetesen biztonsági megfontolásból. Az üzletekben több dologhoz lehet hozzájutni, mint a tüntetést megelőzően.

A városba egyébként megerősített securitatus alakulatok érkeztek, s a környék katonai egységeinél azóta is riadó van érvényben. A centrum egyes pontjain – így a Postavului utcában még ma (azaz november 20-án) is vízágyú áll.

Living in dread: Brasov's citizens go about their business surveyed by militiamen

Szolidaritási nyilatkozat

Felháborodással értesültünk arról, hogy a november 15-ei brassói tüntetés egyes résztvevőit bíróság elé akarják állítani. Törvénytértéssel vádolják azokat a munkásokat, akik a rendszer törvénytértései miatti tiltakozásukat spontán módon kinyilvánították.

A mai Romániában – a törvényekkel ellentétben – az ellenvéleménynek bármilyen formában történő kinyilvánítása tilos. Közvetkezésképpen a leginkább törvénytértő maga a rendszer és személy szerint mindazok, akik támogatják és fenntartják Ceausescu pártvezér egyszemélyi diktatúráját, megszegve az ország alkotmányát s mindazokat a törvényeket, amelyek az emberek legalapvetőbb jogait kimondják. Ebben az országban napjaink Európájának legszegyenteljesebb csendes népirtása folyik. A rendszer háborút visel az ország népe ellen, megfosztva őket a legalapvetőbb létfeltételektől. És külön háborút visel a nemzetiségek ellen, akikkel szembeni sovíniszta politikája egyben a román nemzet féken tartásának s így elnyomásának eszköze.

Különösen felháborítónak tartjuk azt a megaláztatást, amelynek során az éhező, fázó, fizetését csak töredékében kézhez kapó brassói munkásokat most úgynevezett „munkásgyűléseken” arra kényszerítik, hogy saját sorstársaik – s ezáltal önmaguk – ellen foglaljanak állást. Hiszen kétség sem férhet ahhoz, hogy az ilyen „munkásgyűléseket” Romániában éppúgy előre megírt forgatókönyv alapján szervezik meg, akár az úgynevezett Nemzetiségi Dolgozók Tanácsainak a magyarságot és Magyarországot támadó és rágalmozó ez év eleji összefövetelét vagy bármilyen hasonló rendezvényt.

Szolidaritásunkat nyilvánítjuk minden elnyomott román állampolgárral és ez alkalommal különösen azokkal a brassói munkásokkal, akik e rémuralom legújabb áldozataivá válhatnak. Követeljük a letartóztatottak szabadon bocsátását és a velük való szolidaritásra hívunk fel mindenkit.

december 3.

Ara-Kovács Attila filozófus (Budapest)
Kertész Loránd közgazdász (Montreál)
Szócs Géza költő (Geneve)
Tóth Károly Antal történész (Budapest)

Az Európa Parlament elítéli Romániát

Brüsszel, 1987. december 18.

Az Európa Parlament a Közös Piac képviselői testülete csütörtök este határozatban ítélte el a Romániában alkalmazott elnyomást.

Az Európa Parlament megvitatta az öt képviselőcsoport által beterjesztett jelentést a romániai helyzetről, s 129 szavazattal 2 ellenében, öt tartózkodás mellett az alábbi határozatot fogadta el:

Az Európa Parlament

a) mérlegelve a november 14-15-én Brassóban lezajlott zavargást, amelynek során munkások ezrei tüntettek a bérek csökkentése és az élelmiszer korlátozása ellen,

b) mérlegelve, hogy a tüntetések – amelyek tíz év óta a legsúlyosabbak – valóságos felkeléssé terjedtek Ceaușescu elnök rezsimje ellen, amely nem képes táplálni a népet és megóvni a hidegtől,

c) mérlegelve a helyzet súlyosságát; azt, hogy Romániában 23 millió ember él éhségben, kenyér- és húsfejadagokkal, áram- és fűtéskorlátozással,

d) aggódva azok miatt a hírek miatt, amelyek szerint a rendőrség és a hadsereg brutális megtorlást alkalmazott a brailei és a silviui munkások és diákok ellen,

e) sajnálkozva a rezsimnek az erdélyi kisebbségekkel szembeni diszkriminációja miatt,

f) elítélve a polgári és egyéni szabadságjogok lábbal tiprását, a kulturális örökség lerombolását, a minden szintű korrupciót, a személyi kultuszt, a Ceaușescu-diktatúra jellemzőit,

1. rokonszenvét és szolidaritását fejezi ki Románia népei iránt,

2. elítéli a dolgozók és a diákok ellen alkalmazott rendőri elnyomást, kéri az üldözések leállítását, valamint a tüntetések folytán bebörtönzött munkások haladéktalan szabadon bocsátását,

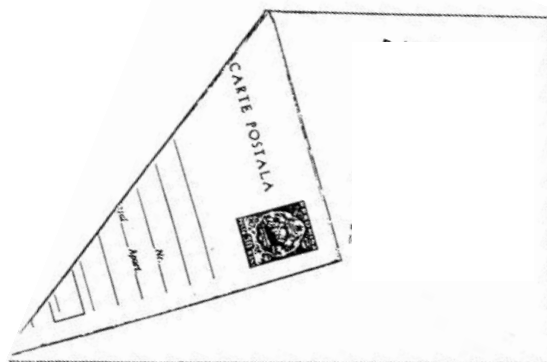
3. emlékeztet, hogy minden államnak kötelessége tiszteletben tartani a dolgozók sztrájkjogát, valamint az emberi méltóságot,

4. kéri az EGK-tagországok külügyminisztereinek tanácsát: hozza mindezt Bukarest tudomására azzal a céllal, hogy rávegye a román kormányt az elnyomó intézkedések megszüntetésére,

5. kéri az EGK-t: adjon élelmiszersegélyt, ahogyan tavaly télen a fejlődő országoknak, s raktári készletéből osztasson ingyen élelmiszert,

6. megbízza az elnököt, hogy e határozatot juttassa el az EGK-bizottsághoz, a külügyminiszterek tanácsához, a tagországok kormányaihoz és a román kormányhoz.

(MTI Napi tájékoztató 1987. 12. 21.)

Tiltakozás a romániai menekültek ügyében

Január elején a KEOKH (Külföldieket Ellenőrző Országos Központi Hivatal) 160 kiutasító végzést adott ki érvényes útlevelemmel és magyarországi tartózkodási engedéllyel nem rendelkező erdélyieknek. Hírek szerint az akciót leállították, s a határozatokat mindeddig nem foganatosították.

A fenti hatósági akció ellen a Klubtanács (amely 45 reformista és társadalomtudományi érdeklődésű ifjúsági klubot tömörít magába) egy január 9-ei vezetőségi ülésén erélyes hangú petícióban foglalt állást:

Grósz Károly, a Minisztertanács elnöke részére
Budapest

Tisztelt Miniszterelnök Úr!

A Társadalompolitikai és Honismereti Klubok Tanácsának vezetősége megdöbbenéssel értesült az érintettektől, hogy 1988. január 4-5-6-7-én nagyszámú, Magyarországon tartózkodó romániai menekültet a KEOKH a már többek számára kiadott tartózkodási engedélyek visszavonása mellett „egyszeri kiutazási engedéllyel” látta el, amelyet a román határszakaszra egy hétre érvényesített. Tehát gyakorlatilag kiutasították őket.

Nem hivatalos becslések szerint kb. tízezer romániai menekült – zömmel magyar nemzetiségű – tartózkodik Magyarországon, akiknek nagyobbik részét a hatóság nyilvántartja, illetve sokaknak tartózkodási engedélyt adott. A román szervek az elfogott menekülők és a visszatoloncoltak részére büntetőtáborot állítottak föl.

Mint nemzetben gondolkodók tiltakozunk a megalázott és ártatlan emberek román rendőrkézre juttatása és így Magyarország nemzetközi hírnevének lejáratása ellen.

Követeljük

– az üggyel kapcsolatos minden kérdés nyilvánosságra hozatalát, a felelősség megállapítását,

– a kiutasítás azonnali visszavonását,

– a már itt lévő menekültek letelepedésének megnyugtató megoldását (a görög, chilei stb. politikai menekültekhez hasonlóan), ezzel megakadályozandó a romániai magyarság Nyugatra kényszeredését.

A fentieknek nem mond ellent, hogy a romániai magyarság válságos helyzetét nem a kivándorlással, hanem jogaiknak szülőföldjükön való biztosításával kell megoldani.

Egyben reméljük, hogy a magyar társadalom a szükséges intézkedések meghozataláig bújtatja, rejtja az életveszélyben lévő menekülteket.

E levél szövegét a Társadalompolitikai és Honismereti Klubok Tanácsának vezetősége 1988. január 9-i ülésén elfogadta, és megküldte más országos szervezeteknek és a sajtónak is.

A vezetőség nevében:

Budapest, 1988. január 10-én

B. Kiss Tamás titkár
Bégány Attila titkár
Horváth Mihály titkár

„Az igazságnak sokféle arca van...”
(Érzékeny búcsú a fejedelemtől)

A fenti mondat Bethlen Gábor szájából hangzik el Vitézy László filmjében, melyet Hankiss Ágnes forgatókönyve alapján készített a „kötéltáncos” erdélyi fejedelem utolsó éveiről. Mivel Erdély, mint központi téma a magyar filmművészetben mostanáig nem jelent meg, a film – tudatosan vagy akaratlanul – az utóbbi évek „Erdély-reneszánszába” illeszkedik, és mint ilyen, mindenképpen figyelemre méltó. Vajon milyen megfontolások alapján nyúlt a kiváló dokumentum-játékfilmes rendező (*Békeidő, Vörös föld*) ehhez a kényes történelmi témához és időszakhoz? Mit sikerült visszaadni filmjében a fejedelem személyiségéből, politikai törekvéseiből, mennyire tudta bemutatni a „két pogány között” őrlődő „tündérvilág” világát? A fenti kérdésekre próbálunk választ adni e rövid írásban.

A mű alapjául szolgáló Hankiss-esszé (*Valóság* 1983/5) és kisregény nem utolsósorban a kínálkozó analógiák, áthallások miatt vált sikeressé, a szövegben ott bujkál a történelmi példázatba burkolt, de napjainkban is érvényes olvasat: tekintettel kell lenni a körülményekre, azaz a két szomszédos nagyhatalom érdekeire, kívánalmaira. „Kompország” vagyunk, mely Kelet hatalmi szférájába tartozik, de szíve mélyén, kultúrájában, hagyományában a Nyugathoz vonzódik. A feloldhatatlannak tűnő dilemma számos magyar gondolkodót, író-t foglalkoztatott és foglalkoztat ma is, Közép-Kelet-Európa fogalmának újragondolása kapcsán.

Vitézy filmje az alapgondolat többszöri hangsúlyozása mellett nem sokat tesz hozzá a képlethez, nincs saját értelmezése, nézőpontja. Filmje valamiféle furcsa keverék, több műfajból összegyűrt – noha stílusosan egységes – „kosztümös tézisfilm”. A kínálkozó lehetőségek és műfajok között a rendező nem tudott dönteni, így az „Érzékeny búcsú...” a kihagyott lehetőségek filmje lett. A történelmi film esélyét eljuttassa azzal, hogy – bár szereplői hiteles történelmi alakok – maga a történelem csak szóban, elmesélve, töredezett emlékképek formájában van jelen. Bármennyit is beszélnek róla, a filmbeli Bethlen Gáborról nehéz elhinni, hogy aktív alakítója az eseményeknek, valódi hatalommal bír. Hiányzik a háttér, a szó valódi értelmében vett eseményeket nem látjuk, de sokat hallunk a „nehéz időkről”, ez viszont nem pótolja a jelen eseménytelenségét. Diplomáciai manővereket, követek tárgyalását, a bölcs, higgadt taktikázás apró lépéseit nehéz élvezetes formában, filmnyelven elbeszélni. Ennek hiányát nem pótolja a pazar kiállítású, de így is szegényesnek ható díszletek és kosztümök, állatok és étkek öncélú dömpingje.

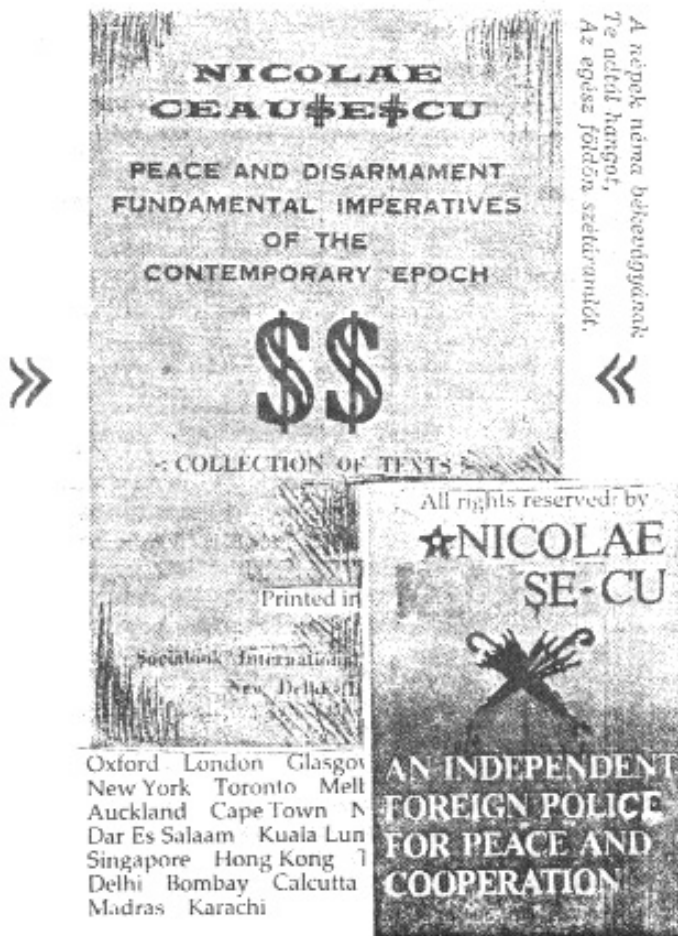
A második kihagyott lehetőség, amelynek elemzésébe belekezd ugyan a rendező, de nem viszi végig következetesen, az értelmiség és a hatalom viszonyának örök problémája. Bethlen és Don Diego, a meghívott krónikaíró szellemi párviadala, a „sokféle igazság” értelmezése körüli vitáik, általánosabb értelemben véve pedig a történelmi hűség és a történelemhamisítás, mecénás és művész viszonyának körüljárása izgalmas szellemi élmény lehetne – ha a film közepe táján ez a szál nem szakadna meg. Bethlen sokatmondó elhallgatásai, a krónikás magánnyomozásának meglepő eredménye után a valódi össze- csapás elmarad. A krónikás visszaminősített balettmesterré, hogy azután aktív szereplője legyen a film harmadik rétegének, a szexkomédiának. Mert ez a műfaj is belekerült Vitézy művébe, minden funkció és cél nélkül, durván sértve a film mondanivalójához illő

elbeszélésmódot. Nem tudhatjuk, hogy az erotikus jelenetek sorát – melyek az alaplumban egyáltalán nem szerepelnek – a közönségigény kielégítésére vagy a közeg hitelességének megformálása okán építette-e a filmbe a forgatókönyvíró és a rendező, de a látottak alapján gyanúnk az, hogy a történet üresjáratát próbálták ily módon, igen szerencsétlenül kitölteni.

Akármilyen indíttatással ült is be valaki erre a filmre a foghíjas nézőterű moziba, mindenképpen csalódottan fog távozni. Hankiss és Vitézy tehetsége vitathatatlan, együttműködésük mégis egy nagyon gyenge, eklektikus művet eredményezett, amelyből legfeljebb annyit tudhatunk meg, hogy valamikor a XVII. század elején Erdélyben élt egy Bethlen Gábor nevű államférfi, aki nagy politikus volt. Ennyit viszont azokból a történelmi képeskönyvekből is megtudhatunk, amelyekre ez a film a leginkább hasonlít.

[Nagy Zsolt]

Az utóbbi időben számos kezdeményezés indult az erdélyi magyarok megsegítésére mind

egyházi, mind világi csoportok részéről. Példaként egy katolikus közösség felhívását tesszük közlé:

Kedves Barátunk!

Szeretettel meghívunk az Ifjúsági Csoport ez évi karácsonyi irodalmi-zenei ünnepélyére, melyet december 23-án szerdán este fél 7 órakor rendezünk a kistemplomban.

A Püspöki Kar újévi nyilatkozatának szellemében idei karácsonyi ünnepélyünket a nagy ínségben lévő erdélyi testvéreinkkel való szolidaritás jegyében szeretnénk megrendezni. Ezért a korábbi gyakorlattól eltérően nem egymást fogjuk megajándékozni, hanem az erre a célra szánt pénzt erdélyi karitás akciónk részére ajánljuk fel.

Mellékelten megküldjük azt az árulistát, amelyből a karácsonyi ajándécsomagot összeállíthatod, inkább több tételből keveset, mint egy tételből sokat. A csomagot légy szíves hozd el az ünnepélyre. Ha inkább pénzt kívánsz felajánlani, azt légy szíves borítékban elhozni. Bízunk együttérzésedben és áldozatos segítőkészségedben. Az ünnepély végén agapé lesz, ha ehhez tudsz (lehetőleg saját készítésű) sós vagy aprósüteményt hozni, köszönettel vesszük.

Szeretettel várunk, közreműködésedre feltétlenül számítunk.

Budapest, 1987. december

Erdélyi karitás-akció céljára szánt adományok listája

sonkakonzerv
szárazkolbász
füstölt szalonna
májkrém konzerv
töltött káposzta és töltött paprika konzerv
liszt
szárzészta
cukor (kristálycukor vagy makkacukor)
tejpor
ráma margarin
trappista sajt (nem előre csomagolt)
kakaópor, csokoládé
kávész, pudingpor
bors (őrölt)
paprika
fahész (őrölt)
vanília vagy vaníliaszukor
bébiétel (üveges)
citrom vagy citromlé
szappan, mosószert (kis dobozokban vagy tubusban)
gyertya (világítás céljára)

olyan ruhanemű, amit Te is hordanál, kimosott, kivasalt állapotban.

*

1987 júniusában a politikai foglyok szabadon bocsátásáért, s az emberi jogok tiszteletben tartásáért küzdő világszervezet, az „Amnesty International” mintegy harmincdalas különkiadványt jelentetett meg „Human Rights Violation in Romania in the 80-s” (Emberi jogsértések Romániában a nyolcvanas években) címmel. A dokumentum, mely vázlatosan az elmúlt negyven év előzményeire s az ország jelenlegi helyzetére is kitér, igen mértékletes: csupán a bebörtönzések, kínvallatások, kényszergyógykezelések, rendőri zaklatások és politikai gyilkosságok azon eseteit említi meg, melyekről a szervezet több forrásból biztos és ellenőrzött értesüléseket szerezhetett. Így is többtucatnyi durva jogsértésről, s ártatlan áldozatról tesz említést, külön fejezetet szentelve a magyar kisebbségek ellen elkötelezett hatósági gaztetteknek (Király Károly, Pálffy Géza, Szócs Géza és mások) általunk már szomorúan ismert eseteinek.

Mint hírlik, egy másik tekintélyes nemzetközi humanitárius szervezet, a Helsinki Watch Group Association (a Helsinki Egyezmény betartását ellenőrző társadalmi megfigyelő csoportok világszövetsége) is hasonló jelentést készül publikálni a romániai nemzeti kisebbségek helyzetéről.

*

A Csehszlovákiai Charta '77 polgársági mozgalom aktivistái nemzetközi fellépésre szólították a világ közvéleményét, azt javasolván, hogy február 1-jén valamennyi román külképviselet előtt tartsanak tiltakozó demonstrációkat Ceaușescu diktatúrája ellen. A felhívás hazai fogadtatása – amennyire a korlátozott nyilvánosság közepette tudomásunk lehet róla – meglehetősen ellentmondásos. Mi magunk azzal a nézetrel értünk egyet, amely elvben ugyan üdvözli a nemzetközi szolidaritási akciót, de közvetlen érintettségünk, s a kiszámíthatatlan válaszlépések miatt tartózkodásra int egy hasonló budapesti megmozdulástól.

